БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958
МАЙ
29
ЧЕТВЕРГ
№ 106 (4076)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА

Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг консультативтиг комитединиң чөвүлел хуралы (1 арын).

Варшава керээзиниң Политиктиг консультативтиг комитединиң чөвүлел хуралынга совет төлээлерниң баштыңы ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң чугаазы (1—2 арыннар).

ОБЛКҮҮСКОМДА: БКАД-ка материалдар киирер талазы-биле ажылда четпестер дугайында (1 арын).

Л. Чадамба.—Хөй-нийтиниң кичээнгейин салыр (1 арын).

К. Салыы.—Чедиишкиннерниң хөлегезинде четпестерни чайладыр (3 арын).

С. Монгуш.—Экзаменнерниң бүдүүзүнде (3 арын).

С. Товариштай.—Бир неделяның барзан делгелгези (3 арын).

Кызыл хоорай аныяктарының ийиги фестивалы (3 арын).

В. Цыпкин.—Бот-онаалды үндүрүгүн чыырынче болгаш оортан үнген акша-хөреңгини чөп ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирер (3 арын).

Л. Никитин.—Испанияның ажылчы чоннары демиселин үргүлчүлеп турар (4 арын).

Францияның демдилгелиг организациялары республиканы камгалаарынче кыйгырып турар (4 арын).

Культура албан черлериниң көрүлдезинге белеткелди күштелдирер

Чаа, янзы-бүрү чүүлдерни билип алырынга, культурлуг дыштаныышканы эрттиреринге чүү-даа чок турган үелер бистиң чуртувуска эгиттинмези-биле узуткаттынган. Төрээн чурттуң кайы-даа ыраккы булуңнарында ажылчы чон ам Москваның үнүн чүгле хүн эвес, шак бүрү радио дамчыштыр дыңнап, чаа солуннарны, журналдарны номчуп, кинофильмнерни көрүп, амыдыралга холбашкан лекцияларны, илеткелдерни дыңнап турар. Коллективтерниң бот-тывынгыр уран-чүүл көргүзүглери, солун концерттер чер болганда көзүдээн, чогаадыкчы чаа уран-чүүлдер массалыг илереп турар.

Культура бажыңнарының, клубтарның, библиотекаларның ажылын экижидер чорук чоннуң ортузунга партийжи-организастыг болгаш политик-кижизидилге ажылын калбартырынга улуг ужур-дузалыг. Культура албан черлериниң ажылынга хөй-нийтиниң көрүлдезин чорудар дугайында СЭКП Төп Комитединиң РСФСР талазы-биле Бюрозунуң, Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга үндезилээш, совет кижилерниң таарымчалыг болгаш кадыкшылдыг дыштанылгазы, культурлуг хандырылгазы дээш ажыл бүгү черлерде калбарган.

Эрзин районда «Коммунизмче орук» колхоз 300 олуттуг чаа клуб тудуп алган. Көрүкчүлерниң улуг залындан аңгыда, библиотекага хамаарыштыр номчулга залдыг, кино бутказыг, тон азар болгаш өске-даа өрээлдерлиг. Клувун көрүштүг дериирнге колхозчулар идепкейлиг киришкен. Колхоз баштаар чери чүгле сцена кастелгазынга безин ийи муң ажыг рубль, а уран-чүүл бөлгүмүнге хеп, өске-даа чүүлдер саларынга беш муң рубль берген. Культураның ёзулуг одаа болган ол клубка чүгле аныяктар эвес, кырганнар-даа хөйү-биле кээп, киноларны, концерттерни көрүп, культурлуг дыштанылганы эрттирип турар.

Удуртулганың кошкак, негелде чок тургустунганындан кижизидилгениң ол чугула ажыл участогу бисте ам-даа дески эвес. Тес-Хем, Бай-Тайга, Таңды, Чаа-Хөл районнарда дыка хожудап турар. Барыын-Хемчик районда культура бажыңнары безин 2 черле, 8 библиотекалар, 5 кодээ клубтар, 8 кезек турум кинолар бар. Культураның одаа болур ол албан черлери дески ажылдавайн, бүрүн ажыглаттынмайн турары четпес. Хөндeлеңде, Эрги-Барлыкта клубтарның дерилгези-даа, масса-политиктиг ажылы-даа үлегерлиг тургустунган, а ол дуржулганы калбартыр дугайында хемчег алдынмайн турар.

Кызыл-Мажалыкта болгаш Ак-Довуракта культура бажыңнарының ажылы үр үениң иштинде экиживейн келген, а суур Соведи (даргазы эш Кулаков) сессияга-даа, күүскомга-даа бо дугайында айтырыг тургуспаан. Ол ышкаш Аянгатыга, Аксы-Барлыкка, Дөң-Терезинге чаа клубтар кылыр турган, а хыналда чок удуртулганың түңнелинде ол шиитпир амдыгаа чедир боттанмаан, көрүлдеге белеткелдер чорувайн турар.

Көрүлдениң бир кол сорулгазы болза, культура-чырыдыышкын албан черлериниң материалдыг базазын быжыглаары болур. Ындыг турбуже чамдык черлерде харын будалып турар чүүл бар. Шекпээрде кодээ клубту дериирнге эрткен чылын дыка хөй күш кирген, элээш эвес хереңгини чарыгдаан турган. Сөөлгү үеде клубтуң ажылы баксыраан, ооң эт-хереглели шупту улус холунда сандараан. Бо бүгүнү СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому болгаш райкүүском биле тура боттуг хемчег албайн келген.

Культура албан черлериниң ажылының деңнели ында ажылдап турар кадрларның билиг мергежилинден чугула хамааржыр. Областың культура эргелели (начальниги эш Чадамба) кадр айтырыынче кичээнгей салыры чугула. Курстарны, семинарларны, дуржулга солчуруунуң хуралдарын баш бурунгаар белеткедиг, чер болганга организастаар херек. Чоннуң, ылаңгыя интеллигенцияның: кодээ ажыл-агыйының тускай эртемниглериниң, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, башкыларның, эмчилерниң болгаш партия, совет активтиң эгелекчи саналын, чогаадыкчы инициативазын деткиир, оларны калбак киириштирери, ажыглаары чугула. Уран-чүүлге салымныг, мергежилдиг кижилер бисте хөй, оларны чүгле организастап шын удуртур херек.

СЭКП-ниң XX съездизиниң соонда элээн хөй партия, совет, профэвилел организациялары культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылынга удуртулганы экижиткен. Сүт-Хөлдүң Алдан-Маадырда, Бии-Хемниң Хадында, Каа-Хемниң Федоровкада, Чаа-Хөлдүң Кара-Талда кодээ клубтарның эки ажылын чижекке айтып болур.

Көрүлдеге белеткелди чаңгыс талалап болбас. Дерилге шимелделерни экижидер, культура тудугларын шынарыг калбартыр, ооң девискээрин бүгү тала-биле чаагайжыдар херек. Культура албан черлериниң кышка белеткелдерин: оттулар ыяжын, септелгелерин болгаш бүгү-ле дерилгелерни көрүлдеге уткуштур хандырган турарын чедип алыр. Бот-тывынгыр уран-чүүл бөлгүмнериниң көргүзүглерин бедик идейлиг болдурар. Бүгү-ле белеткелдерни Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың чурттуң мурнунга салып турары сорулгаларга, ажыл-агыйның айтырыгларынга холбаштыр чорудар ужурлуг.

Клубтарга, культура бажыңнарынга аныяктарның кежээлерин, айтырыг болгаш харыыларны организастаар, библиотекалар залдарынга номчукчулар конференцияларын чорудар. Бо ажылдарны чорударынга комсомол райкомнары, ооң эге организациялары улуг рольдуг болур.

Культура албан черлериниң көрүлдезинге белеткелдерни удуртур комиссия район бүрүзүнде организастаттынган. Ындыг болза-даа, оларның чамдыктары амдыгаа чедир ёзулуг ажылдап кирбээн, черчерде байдалды билбес. Чижээ, Бай-Тайга районда комиссия даргазы эш Сиирин-оол, Тес-Хемде Төгүс-оол олар аңаа хамааржыр. Партия райкомнары болгаш райкүүскомнар бо талазы-биле удуртулганы күштелдирери чугула.

Культура-чырыдыышкынның ажылы — массаны коммунистиг ёзуга кижизидериниң чугула чепсээ болур. Бүгү-российг көрүлдези культура албан черлериниң ажылын моон соңгаар улам экижидеринге улуг ужур-дузалыг болур.

* * *

Кукуруза тарылгазын дооскан

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозу (даргазы эш Киселев) кукуруза тарылгазын чедиишкиннинг дооскан. 230 ганы тарыыр планны 320 га кылдыр ажыр күүсеткен. Ооң иштинде 200 ганы дөрбелчин-уяланчак арга-биле тараан, оон артканын сыпка тургузуп немелде чемгерилгеге ажыглаары-биле калбак одуруглап тараан.

Улуг тракторист эш П. Михалченкога удурткан комсомолчу аныяктарның трактор бригадазы кукуруза тарылгазынга бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан.

Ол ышкаш районда «Тиилелге» колхоз (даргазы эш Зайцев) 100 га кукуруза тарыыр турган, 150 ганы тараан. Ам ооң кырынга 30 ганы тарыыр деп турар.

Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг консультативтиг комитединиң чөвүлел хуралы

Найырал, кады ажылдажылга болгаш кайы-кайызынга дузаламжыр дугайында Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг консультативтиг комитединиң чөвүлел хуралы май 24-те Москвага болган.

Албанияның, Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның, Румынияның, ССРЭ-ниң болгаш Чехословакияның төлээлекчилери, а ол ышкаш Кыдат Улус Республикадан хайгааракчылар чөвүлел хуралга киришкен деп дыңнадыгда айтып турар.

Хуралдарны Болгарияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Антон Югов даргалап эрттирген.

Делегейниң амгы байдалының дугайында санал-оналдарны чөвүлел хуралга солушкан. Делегей байдалын-даа, тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселге оларның ниити сорулгаларын-даа үнелеп көөрде чөвүлел хуралдың киржикчилери — социалистиг чурттарның долу чаңгыс эп-сеткилдиниң комитет сеткил ханынышкын-биле демдеглээн. Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Декларациязын Политиктиг консультативтиг комитет бир үн-биле хүлээп алган, май 24-те аңаа Мехмет Шеху, Антон Югов, Янош Кадар, Отто Гротеволь, Юзеф Циранкевич, Стойка Киву, Н. С. Хрущев болгаш Вильям Широкий ат салганнар.

Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң каттышкан чепсектиг күштериниң кол командылакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы Коневтиң ол чурттарның чепсектиг күштерин база дагын кызырар дугайында болгаш Румынияның девискээринден совет шериглерни үндүрер дугайында илеткелин комитет дыңнаан.

Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң болгаш НАТО-нуң кежигүннери күрүнелерниң аразынга халдашпас дугайында керээни чарар деп саналды НАТО-нуң кежигүннери күрүнелерге киирер деп шиитпирни комитет хүлээп алган.

Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Декларациязынга май 24-те ат салган.

Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелер боттарының чепсектиг күштерин мурнунда дыка кызырганынга немей 1958 чылда олардан база дагын ниитизи-биле 119 муң кижини кызырарын шиитпирлээн деп Декларацияда чугаалап турар. Мынчангаш, ол чурттар 1958 чылда чепсектиг күштеринден 419 муң кижини кызырар. АКШ, Англия, Франция болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттары боттарының чепсектиг күштерин болгаш чепсегленишкиннерин кызырар чорукту база чорудар боор деп идегел Декларацияда илергейлеттинип турар.

Варшава керээзинге дүүштүр румын девискээрде турар совет шериглерни оортан чоокку үеде үндүрер дугайында Совет Эвилелиниң чазааның Румынияның чазаа-биле дугуржуттунган саналын чөвүлел хуралдың киржикчилери чүүлдүгзүнген.

Венгрияда турар совет шериглерден 1958 чылда бир дивизияны немей кызырар болгаш ону венгр девискээрден үндүрер деп ССРЭ-ниң чазааның шиитпирин база чүүлдүгзүнүп көрген.

Азияның болгаш Африканың колониалдыг хамаарылгадан хосталган чурттарының хөй нурууну, улус массалар болгаш саъылдарлыг хөй-нийити бөлүктери, хөй-хөй партиялар болгаш профэвилелдери, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, хүрээ-хиит албанныглар, бүгү диптерниң чурттарының янзы-бүрү политиктиг угаазыралдарының кижилери база тайбыңны быжыглаарынга ажыктыг кылдыр демисежип турар. Нейтралитеттиң политиказын чорудуп турар күрүнелер база тайбың дээш демиселге эки салыышкынын киирип турар.

Варшава керээзи чүгле ол керээге ат салган күрүнелерниң улустарының айыыл чок болгаш хамаарышпас чоруун идегелдиг камгалап турар эвес, харын барыын талакы күрүнелерниң шериг бөлүглежиишкиннериниң болгаш бирги ээлчегде Соңгу-атлантика блогунуң тайбыңның херээнге өжээннешкек ажыл-чорудулгазын база кичээндир камгалап турар күчүлүг фактор болуп турар дээрзинге делегей болуушкуннарының хөгжүлдези база дагын бүзүредилгелерни берип турар деп Декларацияда онзалап демдеглээн.

НАТО-нуң киржикчилери чамдык күрүнелер атомнуг дайынче белеткелдерниң угланыышкыны болгаш атомнуг чепсек-биле аажылаштын кайнаар аппар чыдарын медереп билгеш, элээн чөптүг туруушту ээлеп турарын чөвүлел хурал сеткил ханынышкын-биле демдеглээн, ол медереп билиишкинни ол бөлүглежиишкинниң кол-кол күрүнелери эдерзе чогуур, ол чорук ылангыя Европада улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын чымчадырының херээнге чогуур эки салыышкын болбайн барып шыдавас.

КНО-нуң ролюнга хамаарыштыр Декларацияда онзалап демдеглээни болза, Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелер КНО болза ооң Уставының аңаа хүлээткен сорулгаларын чедиишкиннинг күүседип шыдаан турар угланыышкынга ажылдап келген болгаш моон соңгаар-даа ажылдаар.

Өске чурттарже халдаарынга, өскелерниң девискээрлерин эжелеп алырынга күткүкчү чылдагааннар Варшава керээзинде каттышкан күрүнелерде-даа, Азияның социалистиг чурттарында-даа чок болгаш туруп-даа шыдавас деп Декларацияда чарлап турар.

НАТО-да ол агрессчи бөлүглежиишкинниң кол-кол күрүнелериниң делегей байдалын чиигледиринче чорудуп турар угланыышкынын болгаш атомнуг дайынга белеткелдерин Варшава керээзинче ат салган чурттар шиитпирлиг буруу шаап турар. Европада болгаш делегейниң өске-даа чамдык диптеринде ындыңда-ла дүшкүүрлүг байдалды улам баксырадып болгу дег кандыг-бир базымнарны амгы харысалгалыг үеде болдурбазынче Соңгу-атлантика эвилелиниң чурттарының чазактарын олар кыйгырып турар.

Варшава керээзиниң бүгү киржикчилери 1955 чылдан эгелээш боттарының чепсектиг күштеринден 2 миллион 477 муң кижини чаңгыс талалыг кызырган болгаш аңаа дүүштүр чепсегленишкиннерин, шериг-техниктиг чепсектерин болгаш камгалалга чарыгдалдарын кызырган турбуже, НАТО-нуң чурттары боттарының шериглерин, шериг бюджеттерин көвүдедип, чепсегленишкиннерин өстүрүп турарын Декларацияда онзалап демдеглеп турар.

Ядролуг чепсектиг үш күрүнелерден чогум-на харын Варшава керээзинге хамаарышкан күрүне—Совет Эвилели—атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң бүгү хевирлериниң шенелделерин чаңгыс талалыг соксадыр дугайында шиитпирни хүлээп алгаш, эң-не кайгамчык чаагай бодалдыг чорукту кылганынга чөвүлел хуралдың киржикчилери чоргаарланып турар. Төөгүлүг ужур-дузалыг ол чаагай базым хыдыкчы атомнуг дайынның кыжанышкынындан кижи төрелгетенни эчизинге чедир чайладырынче орукту ажыдып турар.

Бир эвес АКШ улусчу Кыдаттың үлегерин эдерип база Мурнуу Корейдан бодунуң шериглерин үндүрүп, ооң девискээринде бодунуң бүгү базаларын база узуткаан чүве болза, ол Ыраккы Чөөн чукке тайбыңны быжыглаарынга болгаш корей айтырыгны шиитпирлеп таарыштырарынга биче эвес салыышкынын киирген турар ийик деп Декларацияда чугаалап турар.

Чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралынга көөр кылдыр совет таланың саналдаан хүн айтырыында шиитпирлеп таарыштырары байдалды экижидеринге, Европага айыыл чок чорукту быжыглаарынга идиг берги дег болгаш кайы-кайызынга бүзүревес чорукту чайладырынга дузалагы дег айтырыглар кирип турарынга чөвүлел хуралдың киржикчилери сеткили ханганын илергейлеп турар.

Атомнуг, водородтуг болгаш ракеталыг чепсектен хостуг зонаны ГДР-ниң, ГФР-ниң, Польшаны болгаш Чехословакияны кириштир Европа диптиң төп ортузунга тургускан турарынга боттарының төлээлээни чурттарның улустары сонуургалдыглар деп чөвүлел хуралдың киржикчилери медеглеп турар.

Атом чок зонаның эрге-чуруумун хүндүлээр болгаш зонада кирип турар күрүнелерниң девискээрин атомнуг, водородтуг болгаш ракеталыг чепсекти ажыглаарының кавызындан дашкаар кылдыр көөр деп хүлээлгени бодунга алган турарынга Совет Эвилелиниң белен чоруунга Декларация байыр чедирип турар. Ооң-биле кады, Европадан дашкаар күрүнениң—АКШ-тың чазаа Европаның төп ортузунга атом чок зонаны тургузар дугайында саналды бодунуң чүгле таарымча чок кылдыр көрүп турарының дугайын медеглээн эвес, харын чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралынга көөр кылдыр ол саналды киирген турарын нарыыдадыр дээш НАТО талазы-биле Европада болуунуң эвилелчилеринге албадал кылырын болдунар аргалыг деп көргенинге хараадаан сеткил илергейлеттинген.

Чөөн Европаның чурттарында байдал дижир чүве дугайында айтырыгны кандыг-даа чугаалажыр чорукту чөвүлел хуралдың киржикчилери бот эргелиг күрүнелерниң иштики херектеринге болдурар арга чок холгаарлаашкын, делегей эргезинге болгаш КНО-нуң Уставынга канчап-даа таарышпас чорук кылдыр шиитпирлиг ойтур шаап турар.

Барыын талакы күрүнелер чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралын калбак составка эрттирер хөөн чогун барымдаалааш, Варшава керээзиниң чурттарының чазактары эргежок чугула дугуржуушкун чедип алырының эрге-ажыктарын көргеш, бүгү күрүнелерниң—НАТО-нуң кежигүннериниң болгаш Варшава керээзинге ат салган күрүнелерниң төлээлекчилериниң чөвүлел хуралга киришкен турарын негевейн турар, ынчангаш Соңгу-атлантика керээзиниң болгаш Варшава керээзиниң үш-үш (дөрт-дөрт) чурттары чугаалажыышкынынга киришкен турар төлээде, ужуражыышкынның киржикчилери амгы үе-чадада элээн эвээш болурунга чөпшээрежип турар.

Ол сорулга-биле олар болза, Варшава керээзинге ат салган чурттарның өмүнээзинден чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралынга киржири-биле Совет Эвилели, Польша Улус Республиканы, Чехословак Республиканы (Румын Улус Республиканы) төлээледип турар.

Тыптып келгилеп турар дүрбужуушкуннерни кошкадырынче болгаш күрүнелерниң ийи кол бөлүглежиишкиннериниң аразында чөрүлдээлер дайын талазы-биле чөрүлдээлер кылдыр өзүп кирер чорукту болдурбазынче угланган баш бурунгаарты хемчеглерни алыры эргежок чугула деп санааш, чөвүлел хуралдың киржикчилери Варшава керээзиниң болгаш НАТО-нуң чурттарының аразынга халдашпас дугайында керээни чарарын саналдап турар.

Чөвүлел хуралдың чүүлдүгзүнүп көргени керээниң төлевилелиниң кайы-кайызынга даразындагы хүлээлгелерни алырын көрүп турар: боттарынга удур күштүг ажыглаар чорукту болгаш күш-биле кыжаныр чорукту кылбас; бот-боттарының иштики херектерин кандыг-даа холгаарлаар чоруктан ойталаар; оларның аразынга тыптып болгу дег бүгү-ле маргылдаалыг айтырыгларны чүгле тайбың аргалар-биле, билчириниң болгаш чөптүг чорукту ёзузунга, сонуургалдыг таларның чугаалажыышкыннарының аргазы-биле шиитпирлээр; Европада тайбыңга кыжаныышкынны тургузу дег ындыг байдалдар тыптып келген таварылгада бот-боттары консультацияларны чорудар.

Халдашпас дугайында керээниң идеязын Англияның чазааның талазындан таарымчалыг кылдыр көргенин чөвүлел хуралдың киржикчилери таарымчалыг факт кылдыр демдеглээн, ол дугайын мурнунда англи премьер-министр дээрги Макмиллан медеглээн.

Керээ дугайында айтырыгларның талазы-биле НАТО-нуң төлээлекчилери-биле санал-оналдар солчурунга боттарының төлээлекчилерин кандыг-даа үеде тускайлаарынга белениин Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелер медеглеп турар. Ындыг солчуушкун саат чокка, чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралын чыылдырарының мурнунда болган туруп болур ийик, ол чорук керээни чарар дугайында шуут эчис шиитпирни айыттынган чөвүлел хуралга хүлээп алырын чиигедип болур ийик.

Декларацияның түңнелинде чугаалап турары болза:

Чөвүлел хуралга төлээлеттирген күрүнелер тайбыңның херээн кошкаш чок камгалаар болгаш чаа дайынны болдурбас дээш демисежир төлээде, боттарының бүгү күженишкиннерин салырын медеглеп турлар. Европа болза тулчуушкуннар шөлү болбас ужурлуг. Ол дээрге тайбыңның, ыржым-шөлээн болгаш айыыл чок чоруктуң зоназы болган туруп болур болгаш болурдаа ужурлуг. Дайын дээрге чайлаш чок чүве эвес-тир, дайынны болдурбайн барып болур. Улустарның каттыштырган күжү-биле тайбыңны камгалап болгаш быжыглап болур.

Варшава керээзиниң Политиктиг консультативтиг комитединиң чөвүлел хуралынга
Совет төлээлерниң баштыңы ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы
Н. С. ХРУЩЕВТУҢ чугаазы

Варшава керээзиниң Политиктиг консультативтиг комитединиң Москвага болган чөвүлел хуралынга чүве чугаалааш, совет төлээлерниң баштыңы ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев болза, ук чөвүлел хурал Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң чепсектиг күштерни улам ыңай чаңгыс талалай кызырары чүүлдүг деп сүмелээн турарын болгаш ындыг янзылыг кызырылданы боттандырарынче Соңгу атлантика эвилелиниң кежигүнү күрүнелерни кыйгырган турарын саналдаан.

Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынче угланган өске хемчег кылдыр Совет чазак Румынияның девискээринде турар совет шериглерни Варшава керээзинге дүүштүр үндүрер дугайында айтырыгны чөвүлел хуралга чугаалажып көөрү-биле киирген. Н. С. Хрущевтуң айытканы болза, ол базым өске чурттарның девискээрлеринден даштыкы чепсектиг күштерни үндүрериниң херээнге практиктиг эгени салып болур.

Варшава керээзиниң Политиктиг консультативтиг комитединиң киржикчилери Соңгу-атлантика блогунда кирип турар чурттарга ол блоктуң киржикчилери күрүнелер биле Варшава керээзиниң организациязында кирип турар күрүнелерниң аразынга халдашпас дугайында пактыны чарар деп санал киирген турарын Совет чазак база саналдаан. Ол саналдан үнүп келир айтырыгларның талазы-биле санал-онал солчуушкуну озалдадыг чокка боот болур ийик.

Бистер мында эндере чепсегленишкинни үрүүндүрерин че угланган чаа планнар ажылдап кылыр дээш чыглып келбээн бис деп эш Хрущев онзалап демдеглээн. НАТО-дан болгаш барыын талакы күрүнелерниң өске-даа агрессчи шериг блоктарындан ылгаштыр Варшава керээзи чүгле бистиң чурттарывыстың айыыл чок чоруун хандырар сорулга-биле чардынган болгаш тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга бараан боол турар. Ол керээниң киржикчилери күрүнелер кымче-даа кажан-даа халдаар дивээн болгаш халдаар дивейн турар. Ооң-биле кады Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: социалистиг чурттарга удур дайын өскүдер чорук чүгле чаңгыс чүүлге—агрессорнуң өлүрүнге чедирип болур деп чүвени «күш дөгээриниң» политиказынга даянып турар чурттарның чазактары билип алзыннар.

Сөөлгү ийи чылдарның кол түңнели болза, социалистиг лагерьның чурттарының күчүзүнүң болгаш сырый каттыжылгазының улам ыңай өскени, тайбыңның бүгү делегейде күштериниң быжыкканы болур деп ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы чугаалаан.

Бөгүн кол сорулга болза, тайбың дээш, чаа дайынның тыптып келириниң кыжанылын болдурбазы дээш, күрүнелерниң аразында харылзаалар тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш боттуг кады ажылдажылганың принциптеринге тургустунзун дээш шудургу демисежири болур деп эш Хрущев онзалап демдеглээн.

Келир үениң дайыны, бир эвес ону агрессорлар өскүдүп шыдаптар-ла чүве болза, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң-не үрегдекчи дайын болур деп кыжанып турар, чүге дээрге ол атомнуг дайын апарбас дээрзиниң кандыг-даа магадылалы чок-тур деп Н. С. Хрущев сагындырган. Ооң-биле холбаштыр Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының демдеглээни болза, империалистиг күрүнелерниң саъылдарлыг бөлүктери, оларның «күш дөгээр» политиказы илейтир-ле бүүрап дүжүп турбуже, ядролуг болгаш ракеталыг чепсекти ажыглаар дайынга белеткээринге шуут ажы-биле ынанмышаан, дайынга белеткелди күштелдирип турарлар.

Бедик деңнелге чөвүлел хурал чыылдырарының айтырыының талазы-биле барыын талакы күрүнелерниң туружун ап көөрге, ол күрүнелерниң чагырыкчы бөлүктери улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырындан чөрчүжүп, «соок дайынның» политиказындан халбактанып турар деп чүве онза тода көстүп турар. Н. С. Хрущевтуң айытканы болза, ындыг чөвүлел хуралды эң дүрген чыылдырарының эрге-ажыктары дээш Совет чазак элээн хөй айтырыглар талазы-биле барыын талакы күрүнелерниң күзелинге чөпшээрешкен. Ынчалза-даа барыын талакы чазактар болза, чазактар баштыңнарының киржилгези-биле болур чөвүлел хуралдан былдаарының чаа-чаа чылдактарын ам дилеп турар деп чүве көскү ышкаш-тыр.

Чугаалажыышкыннарны соңгаарладып чылыспышаан, барыын талакы күрүнелер боттарының дайынга белеткелин күштелдирип турар, ол сорулга-биле янзы-бүрү шериг блоктарының — НАТО-нуң, СЕАТО-нуң, Багдад пактызының бир аай чөвүлел хуралдарын эрттирип алганнар деп совет төлээлерниң баштыңы чугаалаан. Улустар аразының дүшкүүрлүг байдалын чавырылдырарының удурланыкчылары улустарны болдуна бергеп фактыларның мурнунга тургузарын, байдалды бергеделирин, бедик деңнелге болур чөвүлел хуралдың чыглырынга шаптыктаарын азы ону бууралшкынга баш удурла таварыштырарын күзеп турарлар.

Чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралынга чугаалажыр кылдыр бистиң саналдап турарывыс айтырыглар эки билдингир, оларны амыдырал болу идип үндүрген. Ол саналдарның кайызы-даа улустар аразының харылзааларында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга идиг бээр сорулгалыг. Бир эвес Барыын чүктүң төлээлекчилери, чөвүлел хуралды ынк белеткээри эргежок чугула дижип алгаш, Чөөн Европада байдал дугайында ол чурттарның иштики херектеринче холгаарлаарынга санаттынган айтырыг азы Германияны катап каттыштырар дугайында барыын талакы чурттарның санап турары ёзугаар болдурар дээн айтырыг ышкаш ындыг айтырыгларны чугаалажырынче Совет Эвилели албадаптар деп турар чүве болза, ынчаар «белеткениириниң» үези төнмес-батпас болур, Совет Эвилели кажан-даа, кандыг-даа таварылгалар турда, ындыг шиитпир кылбас деп шуут сөглээр херек.

(Төнчүзү 2-ги арында).

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ чугаазының төнчүзү

(Төнчүзү. Эгези бирги арында).

Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар бедик деңнелге болур чөвүлел хуралга чугаалажып көөрү-биле капиталистиг чурттарның туруш байдалынга кандап-даа дегбес болгаш ол-ла үеде социалистиг чурттарга когарал чедире бербес, шак ындыг айтырыгларны саналдап турар деп Н. С. Хрущев айыткан. Ол дээрге бүгү-ле чүвениң үндезини-дир, чогум-на шак ынчаар көөр болза, бедик деңнелге болур чөвүлел хурал чедиишкинниг боор шыдаар.

Бедик деңнелге болур чөвүлел хурал Европага атомнуг, водородтуг болгаш ракеталыг чепсектен хостуг зонаны тургузар дугайында Польша Улус Республиканың саналынче өң-не чугула кичээнгейни салыр ужурлуг деп Н. С. Хрущев айыткан. Бир ээвес айыттынган зона тургустуна берген соонда Совет Эвилели ол зонаның девискээринге анаа чепсегленишкинниң талазы-биле бодунуң артык күштүг чоруун хевээр арттырыптар деп барыын талакы күрүнелер айыылзынар чүве болза, Германияның болгаш өске-даа европа күрүнелериниң девискээринде даштыкы шериглерниң санын кызырар дугайында совет саналдан олар чүге былдап турарлары ынчаш? деп айтырыг тургустунуп келир.

Барыын Германияны атомнуг чепсек-биле чепсеглээрин чүткүдүп турар америк удуртукчу бөлүктерниң пландары тайбыңның херээнге онза айыылдыг болуп турар деп Н. С. Хрущев медеглээн. Барыын Германияның чагырыкчы бөлүктери атомнуг дайынга белеткенириниң аажок улуг айыылдар-биле ондактыг оруунда киргеннер. Барыын Германияның атомнуг чепсек-биле чепсегленишкини ГДР биле ГФР-ниң чоокшулажырын немец улустуң национал чаңгыс аай чоруун катап тургузарының ам-даа артып турар карачаңгыс оруун шуут-ла дуглап кааны ол болур ийик деп совет төлээлерниң баштыңы чугаалаан.

Н. С. Хрущевтуң онзалап демдеглээни болза, социалистиг лагерьниң чурттарынга удур угланып алган атомнуг болгаш ракеталыг баазаларны тургузарының идеязы бодунда агрессчи политиканың эгезинден төнчүзүнге чедир илерээшкини болур. Совет Эвилели ГДР-ниң, Польшаның болгаш Чехословакияның девискээрлеринде ортумак радиуска ыраар ракеталар турар баазаларлыг деп медээлерни эш Хрущев меге хоозун чүве-дир деп чугаалаан. Н. С. Хрущевтуң айытканы болза, АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының политиказы боттарынга чогуур түңнелдерни кылып алырынче Варшава керээзиниң киржикчилери чурттарны чаңгаар-ла албадап турар-дыр. Ону кылыр тура-соруглалы чок-даа болза, олар тургустунган байдалдың аргажогун барымдаалааш, ГДР-ге, Польшага болгаш Чехословакияга ракеталыг чепсекти киирер дугайында айтырыгны чугаалажып көөр ужурга таваржырлар ийик. НАТО-нуң удуртукчулары бодал-сарыылдыг чоруун илередиптер болгаш ракеталыг чепсекти сайгараа тургузарынга хамаарыштыр харыы базымнар кылырынче Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерни чыгады бербес боор дээрзинге идегеп каавсап болур деп Н. С. Хрущев онзалап демдеглээн.

Эш Хрущевтуң айытканы болза, АКШ-тың америк даштыкы политика дээш харыысалгалыг удуртукчу ажылдакчылары боттарының эвилелчилерин халапка дүжүрүп тургаш, харыы согугну боттарындан чайладыптар, Американың Каттышкан Штаттарының девискээрин ядролуг дайынның өлүмнүг уржуктарындан камнап алтар азы оода-ла ол уржуктарны кошкадыптар боор бис деп ынанып турарлар. Ам диптер аразынга ужугар ракеталар болгаш дайынны чорударының амгы үелеги өске-даа чепсектери чер бөмбүрзээниң кайы-даа точказынга ылаптыг чиге дээп шыдаар дээр дугайын чамдык каңдыг-бир кижилер утпас болза чогуур ийик деп ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы айыткан. Ооң онзалап демдеглээни: «Варшава керээзиниң күрүнелериниң техниктиг болдунар аргаларының дугайын Совет Эвилелинде диптер аразынга ужугар ракеталарны тургусканы болгаш Черниң кылымал совет эдеринчилерин салып үндүргени четчир бүзүрелдии-биле херечилеп турар болгай. Ынчангаш ам күш дегээшкиниң барымдаалазын хереэ чок, бир тала өске таланы коргузуп турган херек чок».

Н. С. Хрущевтуң онзалап демдеглээни болза, ССРЭ-ниң, өске кандыг-даа күрүнелерниң айыыл чок чоруунга кыжаныышкын болур кандыг-даа хемчеглерниң дугайын херечилепкен дег оода чадаарда чаңгыс-даа фактыны АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның күрүне ажылдакчыларының аразындан кым-даа көргүзүптүп шыдавас. Совет Эвилели диптер аразынга ужугар чепсектиг бооп турар амгы-даа үеде, бир ээвес барыын талакы күрүнелер өске девискээрлерде шериг баазаларын чок кылырынга боттарының талазындан чөпшээрежир болза, октаргайның делгемнерин дайын сорулгаларынга ажыглаарын хоруурунга ол белен деп эш Хрущев онзалап демдеглээн.

Атомнуг болгаш водородтуг бомбалар чүдүрген боттарының шериг самолеттарын Совет Эвилелиниң кызыгаарының уунче үргүлчү чорудуп турар америк шериг командылалының тайбың үениң байдалынга таарыжыр ужур чок хөделиишкиннери кижи төрелгетенни шынап-ла атомнуг дайынның эриинге чедирип турар деп Н. С. Хрущев онзалап демдеглээн. Арктиканың районy болза, Совет Эвилели биле АКШ-тың аразында эң чоок агаар оруу болур. Ооң ужурунда ол орук стратегтиг чугула ужур-дузалыг, ынчангаш атомнуг болгаш водородтуг бомбалар чүдүрген америк шериг самолеттарының ол районга ужуушкуннары тайбыңның херээнге улуг кыжанылгны чугаа чокка тургузуп турар. Совет Эвилелиниң айыыл чок чоруунга америк самолеттарның чүгле Арктиканың районунда ужуушкуннары кыжанып турар ээвес, харын база Европаның, Африканың болгаш Азияның районнарында база кыжанып турар, Каттышкан Штаттарының агаар баазаларының улуг четкилерин тургускан.

Айыттынган ужудуушкуннарга удур Совет чазактың шиитпирлиг удурланыышкынынга харыы кылдыр АКШ-тың саналдааны Арктикага инспекция системазын тургузар чорук Совет Эвилелиниң айыыл чок чоруун кошкадырының күселдии-биле Каттышкан Штаттарга тодаргай шериг-стратегтиг артык күштерни чедип алыр сорулганы салган деп Н. С. Хрущев чугаалаан. Бодунуң төлептиг чоруун хүндүлеп көөр чаңгыс-даа күрүне ындыг санал-биле чөпшээрежип шыдавас дээрзи билдингир деп Н. С. Хрущев айыткан.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин чер болганга соксадыр дугайында айтырыгның талазы-биле Совет Эвилелиниң инициативазын демдеглээш, Н. С. Хрущевтуң айытканы болза, тургустунган байдалдарда атомнуг дайынның кыжаныышкынын чайладыр арганы берги дег арга болза атомнуг болгаш водородтуг чепсекти ажыглаарын мораль талазы-биле буруу шавары ол болур. Төөгүлүг чижекти — химиктиг болгаш бактериологтуг чепсектерни ажыглаарын хоругдаан 1925 чылдың Женева протоколун Н. С. Хрущев маңаа барымдаа кылдыр көргүзүп турган.

Октаргай делгемин дайын сорулгаларынга ажыглаарын хоругдаар дугайында айтырыгның талазы-биле улустар аразының калбак дугуржулгазын кылырын саналдааш, Совет чазак барыын талакы күрүнелерге уткуштур чаа базымны кылган. Моон-биле холбаштыр АКШ диптер аразынга ужугар ракеталарны хоругдаары-биле кызыгаарлаттынарын саналдап турарын эш Хрущев демдеглээн. АКШ болза атомнуг дайын тыптып келген таварылгада октаргай делгемин таварты атомнуг харыы согуушкундан ол камгалаттынган турар болгаш ол хирезинде Совет Эвилелинче болгаш ооң-биле найыралдыг тайбыңга ынакшылдыг өске-даа күрүнелерже халдаашкын кылырынче угланган, өскелерниң девискээрлеринде хөй санныг шериг баазаларын бодунуң холунга хевээр арттырган турар кылдыр кылырын күзээр ийик. Совет Эвилелиниң болгаш ооң-биле найыралдыг күрүнелерниң айыыл чок чоруун кыжаныышкын адаанга тургуску дег ындыг байдал-биле Совет чазак чөпшээрежип шыдавас деп Н. С. Хрущев онзалап демдеглээн.

Бистиң үевисте дайын дээрге шуут-ла чайлаш чок чүве ээвес болу берген деп эш Хрущев чугаалаан. Чөөн болгаш Барыын чүктерниң күрүнелерин чарылдырып турар чөрүлдээлерни шиитпирлээриниң аргазын чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериниң ээвес, харын оларның аразынга чугаалажыышкыннардан дилеп тывар херек. «Күш дегээриниң» политиказын чорударының талалакчылары бир ээвес, «соок дайын» соксаттынган болгаш чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериниң эргежок чугулазы дүшкен турар болза, бүдүрүүшкүн кызырлыр, ажыл чоктарның армиязы өзер, ажылчы чоннарның амыдыралының деңнели кудулаар чорукту ол хайныктырар деп бадыткап турарлар. АКШ тайбың кожа-хелбээ турарының болгаш ажыл-ишчи кады ажылдажылганың политиказын чорудар болза, АКШ-тың бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинге кайгамчык улуг аргалар ажыттынган турар ийик деп Н. С. Хрущев демдеглээн. Чижек кылдыр алырга, Индия, Улусчу Кыдат, Пакистан, Индонезия, Иран ышкаш ындыг чурттар, Араб Чөөн чүктүң чурттары, Совет Эвилели кайгамчык хөй америк бараанарның хереглелиниң аажок улуг рыногу болу берген туруп болур ийик.

Бистиң чөвүлел хуралывыс ооң мурнунда турар сорулганы чедиишкинниг күүседир — тайбынны быжыглаарынга идиг берги дег болгаш делегейниң кижи төрелгетенниң сеткилин хайныктырып турар өйү келген айтырыгларны эң дүрген шиитпирлээриниң херээнге чаа салыышкын болгу дег ындыг шиитпирлерни хүлээп алыр дээрзинге Совет чазак бүзүреллиг деп Н. С. Хрущев түңнеп чугаалаан.

ОБЛКҮҮСКОМДА

БКАД-ка материалдар киирер талазы-биле ажылда четпестер дугайында

Көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларын болгаш областың дээре ажыл-агыйларын Бүгү-эвилелдиң Көдээ ажыл-агый делгелгезинге киирери-биле материалдар белеткээр талазы-биле ажылдың байдалының дугайында, ол ышкаш делгелгеже экскурсантылар чорудар дугайында база көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде мурнакчы дуржулганы пропагандалаар болгаш нептередир дугайында информацияны дыңнап чугаалашкаш, бо чугула ажыл сөөлгү үеде элээн баксыраанын область Советиниң күүскому демдеглээн. Чижээ, 1957 чылда үндүрүп берген 180 путевкаларның 96-зы ажыглаттынмаан, ооң иштинде 50 малчыннар, 15 хову ажылдакчылары, колхоз бүдүрүлгезиниң 12 организаторлары болгаш 19 механизаторлар делгелгеже чоруттунмаан. Бо чылын БКАД-тың ажыттыныышкынынга 10 мурнакчыларны чорудар тургаш чүгле 6 кижини чоруткан, бирги бөлүкке 20 кижиден чүгле 12-ни чоруткан. Бо болза эрткен чылдың четпестери үргүлчүлеп турарының дугайын чугаалап турар.

«Сибирь» деп павильонга 1956—1957 чылдарда калбаа-биле делгеп турган областың 6 ажыл-агыйларындан чүгле чаңгыс Тожу районнуң «Май 1» колхоз арткач. Областың көдээ ажыл-агый эргелелинден материалдар киирбээниниң хараазы-биле Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» болгаш «Искра» колхозтары, Ленин аттыг колхоз, Чаа-Хөл МТС болгаш Чаа-Хөл район ниитизи-биле делгелгеге калбаа-биле көргүстүнген турарындан казыттынган. «Май 1» колхозтуң экспонаттары сөөлгү 2—3 чыл иштинде мырыңай чаартынмайн турар болгаш ынчангаш харын-даа ажык чок байдалга чедип турар.

Областың көдээ ажыл-агый эргелелинден хөй удаа сагындырып база дилеглерни чорудуп турбужа сөөлгү ийи чыл иштинде БКАД-че чаңгыс-даа натуралдыг экспонат — тараа болгаш өске-даа культураларның снопторы, ногаалар, кукуруза, черлик флор, каракуль кештери, казып тывар байлактар болгаш оон-даа өске чүүлдер чоруттунмаан. Тыва улустуң национал уран-чүүлүнүң — чазаныылганың, шуткулганың, сиилилгениң, даараныылганың экспонаттары БКАД-та барык-ла чок болуп турар. Областа мурнакчыларның саны чыл бүрүде өзүп турар болза-даа БКАД-тың киржикчилери кылдыр чыл бүрүде улам эвээш мурнакчылар бадылаттынып турар. Чижээ, 1957 чылда ажылдың көргүзүглериниң талазы-биле база боттарының ак-сеткилдиг болгаш шудургу күш-ажылы-биле делгелгеге киржир эргени чедип алган мурнакчы саанчылар, бызаа ажаакчыларының, совхозтарның хойжуларының, хөй-хөй инек кадарчыларының, хойжулар, колхозтарның хову ажылдакчыларының дугайында материалдар, документилер кылдынмаан.

БКАД-ка материалдар киирер талазы-биле мындыг байдал көдээ ажыл-агый эргелели (эш Цевменко) ажылдың мурнакчы дуржулгазын, областың дээре ажыл-агыйларының болгаш кижилериниң ажылын көргүзер болгаш нептередир талазы-биле ажылдан хоорулганы-биле, көдээ ажыл-агыйны удуртур талазы-биле ажылда чугула участокту чедир үнелевес чорукту илереткени-биле тургустунган. Облкүүскомнуң даргазының оралакчызы эш Козленко БКАД-ка материалдар киирериниң талазы-биле көдээ ажыл-агый эргелелиниң ажылынга контрольду кошкаткан.

Мындыг байдал-биле моон соңгаар мырыңай эптежип болбас деп санавышаан, ажылчы чоннар депутаттарының область Советиниң күүскомунуң **шиитпирлээни болза:**

1. БКАД-ка материалдар белеткээр, олче экскурсантылар болгаш экспонаттар чорудар талазы-биле ажылды багай удурткан база көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинде областың чедиишкиннерин БКАД-ка көргүзерин херек кырында узуткаарынга чедирген өске-даа айтырыгларны анаа эрттиргени дээш облкүүскомнуң даргазының оралакчызы эш Козленкону болгаш областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш Цевменкону айтып сагындырган.

2. Областың көдээ ажыл-агый эргелелинге (эш Цевменко) даасканы болза:

а) билиглиг болгаш ак-сеткилдиг тускай эртемниг бир ажылдакчыны шилип алгаш, көдээ ажыл-агый эргелелиниң чанынга БКАД-тың секторун бир недель хуусаа иштинде катап тургузар;

б) БКАД-че чорудар экскурсантылар бөлүктерин четчелээриниң болгаш оларны чорударының хереэн шиитпирлии-биле экижидер, экскурсантыларны хынамчалыг шилип алыр болгаш оларны чорударының планын ажылдап кылыр, мурнакчы дуржулганы областың колхозтарының, совхозтарының болгаш МТС-териниң ажылынга калбаа-биле нептередириниң чугулазын бодап, мурнакчы дуржулганы көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге таныштырар;

в) Тыва обласка Кол делгелге комитединден үндүрүп берип турар бүгү путевкаларны 1958 чылда ажыглаарын хандырар;

г) боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин калбаа-биле көргүзер эргени алган областың элээн хөй ажыл-агыйларын «Сибирь» павильонга көргүзерин катап тургузар ажылды хандырып турар хемчеглерни Кол делгелге комитеди-биле дугурушканын ёзугаар алыр; ол сорулга-биле бүгү-ле эргежок чугула материалдарны ажылдап кылыр болгаш натуралдыг экспонаттарны: тарааны, тараа болгаш өске-даа культураларның снопторын, эки мал кажааларының макеттерин, каракуль кештерин, национал уран-чүүлдүң чогаалдарын болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинде областың чедиишкиннерин тодаргайлап турар өске-даа экспонаттарны БКАД-че чорудар.

3. Областың көдээ ажыл-агый эргелелинге (эш Цевменко) болгаш райкүүскомнарга даасканы болза:

а) Кол делгелге комитединиң бадылаан негелделеринге таарыжып турар бүгү мурнакчыларны 1957 чылдың көргүзүглери дээш 1958 чылда БКАД-тың киржикчилеринге кандидаттар кылдыр ийи недель хуусаа иштинде илередип тывар;

б) ажылдың мурнакчы дуржулгазын өөренир болгаш ону боттарының ажыл-агыйларынга нептередир сорулга-биле хожудап турар ажыл-агыйларның удуртукчуларын болгаш оларның тускай эртемниглерин БКАД-че чорударын практикалаар.

4. Бо шиитпирниң күүселдезиниң дугайында информацияны облкүүскомга 1958 чылдың июль 15-ке чедир киирерин көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш Цевменкога дааскан.

Колхозтуң мурнакчы тудугжузу Монгуш Кызыл-оол

Сүт-Хөл районнуң Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң тудугжуларының мурнунда бо чылын биче ээвес сорулгалар туруп турар: чурттаалганың 28 бажыңнарын, малдың 6 кажааларын туткаш, ажыглалга киирер. Колхозтуң чаа тудугларынга тууйбунуң чугулазын барымдаалааш, тууйбу бүдүрер звенонуң кежигүннери боттарының хуралынга тодаргай болгаш бедиткен хүлээлгени ап, бо чылын 150 муң кезек тууйбуларны бүдүрерин шиитпирлеп алганнар.

Донбасстың алдарлыг шахтёру Николай Мамайның эгелекчи саналын ёзугаар хүн бүрүнүң нормазын ажыр күүседирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин колхозтуң дуржулгалыг тудугжузу эш Монгуш Кызыл-оол хуралга саналдаан. Ооң саналын тууйбу бүдүрер звенонуң бүгү кежигүннери деткээн. Мурнунда дөрт кижиниң күүседип турган ажылын ам ийи кижи күүседип, күш-ажыл чарыгдалдарын эвээжеткен.

М. ДАМДЫН.

Хөй-ниитиниң кичээнгейин салыр

Бүгү-российаның культура албан черлериниң хөй-ниити көрүлдезинге белеткел ам таптыг-ла беш айларның дургузунда үргүлчүлеп турар.

Партия, совет органнарының хүн бүрү удуртулгазы-биле болгаш колхозтар баштаар черлериниң дузаламчызы-биле, көдээниң хөй санныг интеллигенциязының, аныяктарның идепкейлиг киржилгези-биле областың элээн хөй культура албан черлери чамдык көрүштүг ажылдарны чорудуп турар. Хөй-хөй клубтар, библиотекалар болгаш кино туруштары чонну культура талазы-биле хандырарының шынарын мурнукузундан элээн экижиткен. Амгы үеде областың клубтарында 414 ажыг янзы-бүрү бөлгүмнер ажылдап, ында 5000 ажыг аныяктар киржип турар. ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдаларның кампаниязының болгаш часкы тарылганың үезинде олар политик-кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылдарны эки шынарлыг организастап чоруткан.

Көрүлде-биле холбаштыр культура албан черлериниң ажылын бүгү тала-биле экижидер дээш Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Таңды, Бии-Хем болгаш Эрзин районнарының партия, совет органнары элээн хемчеглерни ап турар.

Культура бажыңнары болгаш көдээ клубтар сөөлгү үеде темалыг болгаш мурнакчыларга тураскааткан кежээлерни, айтырыглар болгаш харыылар кежээлерин чорудуп турар апарган. Тураның Культура бажыңынга «Туран — шаанда болгаш бөгүн» деп кежээни, Бай-Хаакка «Үш дайынның киржикчилери-биле ужуражылга» деп кежээни болгаш Балгазынның Культура бажыңынга «СЭКП ТК-ның Кыйгырыын амыдыралче» деп кежээни болгаш өске-даа черлерге ол ышкаш кежээлерни эрттиргилеп турар апарган.

Областың эң дээре ажылдыг клубтары болгаш библиотекалары эки түңнелдерни чүгле активке даянып тургаш, ам чедип ап турар. Олар боттарының ажыл планын колхозтуң мурнунда тургустунган сорулганы эрестиг күүседиринче угландыр тургускаш, ону партия, комсомол организациялары-биле болгаш колхоз баштаар черлери-биле дугуржуп алгаш, боттандырып турар. Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлыкта көдээ клуб, Сүт-Хөл районнуң Кызыл-Тайгада библиотека, Чаа-Хөл районнуң Ак-Туругда областың эң эки көдээ библиотеказы, Бии-Хем районнуң Сушьта көдээ клуб, Балгазынның көдээ Культура бажыңы, Каа-Хем районнуң Медведевка клуву, Бии-Хемниң Тарлагда кино туружу болгаш өске-даа ол ышкаш культура одаглары ажылдың эки түңнелдерин хөй-ниитиниң деткимчези-биле чедип ап турар.

Сүт-Хөл районнуң Кызыл-Тайгада библиотека эргелекчизи эш Ондар Кудаш-оол активке даянып тургаш, чүгле часкы тарылга үезинде 15 агитхуудустарны үндүрүп, 40 ажыг номчулгаларны болгаш беседаларны чоруткан, бригадаларга болгаш фермаларга 5 көжер библиотекаларны тургускан. Эш Кудаш-оол хүндүлел самбыразын, социалистиг чарыштарның көргүзүг самбыразын организастаан. Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлыкта эш Оттугаш эргелекчилээн көдээ клуб лекцияларны болгаш илеткелдерни 9 удаа, номчулгаларны болгаш беседаларны 5 удаа, темалыг кежээни 1 удаа организастаан болгаш 4 делгелгелерни болгаш монтажтарны тургускан. Шииниң, хөйнүң ырының, танцының, музыканың бөлгүмнери доктаамал ажылдап, ында 50 чыгам аныяктар идепкейлиг киржип турар. Ол бөлгүмнерниң күжү-биле чоңга 10 концерттерни көргүскен. Ол-ла районнуң Хөнделенде эш Шактар эргелекчилээн көдээ клуб база эки ажылдап турар. Ол клуб национал хөгжүмнү сайзырадыр талазы-биле эки ажылдап эгелээн.

Культура албан черлериниң ажылында чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир, көрүлдениң чорудуп турарында улуг четпестер бар. Ол болза көрүлдени үре-түңнелдиг чорударынче хөй-ниитини калбаа-биле киириштирбейн турарында. Чамдык Тес-Хем, Бай-Тайга, Сүт-Хөл, Чаа-Хөл ышкаш районнарның культура албан черлериниң ажылын экижидеринче, клуб, библиотекаларның материалдыг байдалын быжыглаарынче хөй-ниитини кошкак киириштирип турар. Бо районнарда көрүлдениң байдалы хөй-ниитичи шиничи чок. Көдээ Советтерниң, комсомолдуң, профэвилелдиң, хереэженнер чөвүлелдериниң эң ылаңгыя колхозтар баштаар черлериниң боттуг киржилгези ам-даа көзүлбейн турар. Чижээ, Сүт-Хөл районнуң «Чырык орук» колхозунда номчулга бажыңы болгаш библиотека мырыңай дериттинмээн, оттулар ыяжын белеткеп албаан, ыяш тарылгазы чоруттунмаан, иштики шимелдези кылдынмаан. Ында хөй-ниити организациялары ол номчулга бажыңын ёзулуг культура одаа кылдыр дерип, херексеп алыр талазы-биле хемчег албайн турар.

Тес-Хем районда көрүлде комиссиязының даргазы эш Төгүс-оол, Сүт-Хөлде көрүлде комиссиязының даргазы эш Иргит суглар көрүлдени эки удуртпайн, олче хөй-ниитини киириштирбейн турар. Бай-Тайга районнуң культура албан черлери солуннарга шүгүмчүлелден үнместээн. Ол районнуң удуртур эштери, ылаңгыя көрүлде комиссиязының даргазы эш Сиириң-оол, культура килдизиниң эргелекчизи эш Комбу ол шынныг шүгүмчүлелдерни номчуп тура, сагыш амыр олуруп турары элдептиг. Үстүнде ады үнген районнарның көрүлде комиссиялары көрүлдениң улуг ужур-дузазын хандыр көрбүшаан, культура албан черлериниң ажылын экижидеринге бүгү хөй-ниитини калбаа-биле киириштирери чугула. Чамдык районнарның культура килдистериниң эргелекчилери Өвүрде Түмендей, Сүт-Хөлде Сандүү, Бай-Тайгада Комбу, Тес-Хемде Семишев кончуг кошкак негелделиг ажылдап, көдээ клубтарга, библиотекаларга боттуг дузаны чедирбейн турар. Ооң уламындан оларның ажылы ала-чаягаарлаар чорукче шилчээн.

Чоокку каш чылдарның иштинде хоорайларга болгаш көдээге культура чырыдыышкын ажылдарын көдүрериниң перспективтиг айтырыгларының талазы-биле ССРЭ-ниң культура министерствозу дыка улуг хемчеглерни ап турар. Чоокта чаа бо талазы-биле Москвага бүгү-эвилелдиң, Новосибирскиге — Сибирьниң культура ажылдакчыларының чөвүлел хуралдары эрткилээн. Бо айтырыг дугайында областың чөвүлел хуралын бо чылын база чыылдырар деп бодап турар.

Культура албан черлеринге таарыжыр оран-бажыңны тудары, оларны дерип-херексээри, көрүштүг кылдыр шимээри; иштин, даштын чаагайжылары — Бүгү-россия көрүлдезиниң бир кол негелдези болур. 1958 чылда 20 колхозтар чаа клубтарны тудуп, ажыглалга киирерин планнаан. Чөөн-Хемчик районнуң Жданов аттыг, «Октябрьның 30 чылы», «Коммунизмче орук», «Большевик», «Отябрьның 40 чылы» колхозтар; Улуг-Хем районнуң «СЭКП XX съездизи», «X Улуг хурал», Ленин аттыг колхозтар; Каа-Хем районнуң — Бүрен-Аксы, Бүрен-Бай-Хаакта колхозтар; Бай-Тайга районнуң «Найырал» колхоз болгаш Кара-Хөл көдээ Соведи; Барыын-Хемчик районнуң — «Ленин оруу», «Совет Тываның 5 чылы» колхозтар; Сүт-Хөл районнуң «Чырык орук» болгаш «Ишкин» колхозтуң Кызыл-Тайга суурунда; Тес-Хем районнуң — «Ак-Эрик», «Чодураа» колхозтар; Таңды районнуң «Совет Россия» колхоз, Бии-Хемниң Ленин аттыг колхоз, Тожу районнуң «Совет Тыва» колхоз чаа клубтарны тудар ийикпе тудуп эгелээн клубтарны ажыглалга киирерин планнаан. Ындыг-даа болза Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем ышкаш бай, шыырак колхозтарлыг, суурларында чурттакчы чону хөй, ол хирезинде эрги клубтары бичиилеп, элеп калгылаан районнар хөй кижи кирер чаа клубтарны тудуп алырынче амдыгаа чедир-ле ёзулуг сагыш салбайн турары хомуданчыг.

Чамдык көдээ Советтер болгаш колхоз баштаар черлери клуб тудар деп шиитпирлеп алган тургаш-ла оозун боттандырбайн турар. Улуг-Хем районнуң Баян-Колда эш Филимонов даргалаан көдээ Совет клувунуң тудуун дөрт чыл иштинде доозуп чадап каан. Бай-Тайга районнуң Кара-Хөлде эш Күдерек даргалаан көдээ Совет клуб тудуп алыр дээш аныяктарның белеткеп алган ыяжын чурттаалга бажыңынга чарыгдапкан. Барыын-Хемчик районнуң Аянгатыда «Комсомолдуң 30 чылы» колхозка клуб тудар дээш белеткеп алган ыяжын школа тудуунга киирипкен. Чөөн-Хемчик районнуң «Хорум-Даг» колхозу клуб тудуун ийи чыл иштинде доозуп чадап турар, ол тудуг доостурдан, харын ам буступ эгелеп турар. Бо чижектер болза ол черлерде көдээ Советтерниң болгаш колхоз баштаар черлериниң культура албан черлериниң оран-бажыңын тудуп, деририн үнелеп көрбээниниң херечилеп турар.

Бисте эки туттунган клубтар бар. Ынчалза-даа оларның иштики дериг-херексели кончуг четпес. Ылаңгыя олурар диваннар, сандайлар чедишпес. Чижээ, Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозта 300 кижи олурар клубта чүгле каш борбак сандай бар, ону районнуң Культура бажыңындан алган, а колхоз баштаар чер бодунуң колхозчуларынга, колхозчуларның клувунга диваннар садып алырынга акшаны чыл санында харамнанып олурар. А Сталин аттыг колхоз 100 кижи олурар эки, быжыг диваннарны кылып алган. А «Мурнакчы» колхоз ындыг диваннарны чүге кылып ап шыдавазыл? — деп айтырыг туруп турар.

Бии-Хем районнуң Черби болгаш Кара-Хаакта клубтар эң үрдеги клубтарның бирээзи. Ынчалза-даа ол клубтарның дерилгези тергиин багай. Көдээ Совет болгаш колхозтуң үнүп, кирип тургулаап даргалары ол клубтарны көрүштүг кылдыр сегидип алырынче чаңгыс-даа сагыш салбайн келген.

Бистиң областың колхозтар даргаларының иштинде эштер: Шойжуң, Ч. Биче-оол, Доктугу, Найдын, Зайцев, Астафьев ышкаш өске-даа культура албан черлериниң оран-бажыңын тудуп, оларны дерип-херексээринче херек кырында боттуг хемчеглерни ап турар даргалар бар.

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы эш М. Б. Шойжуң 300 олуттуг, бүгү талазы-биле таарымчалыг клубту туттургаш, ажыглалга киирген. Клубтуң диваннарын болгаш өске-даа иштики дериглерин садып алырынга колхоз 21.600 рубльди үндүрген. Клубтуң уран-чүүл бөлгүмнериниң концерт костюмнерин 4.600 рубль-биле даарадып кылдырткан. Клубта уран-чүүлдүң бөлгүмнери доктаамал ажылдап, ында 25 аныяк өскеннер үргүлчү киржип турар. Клуб — бүгү колхозчуларның чаа билиглерни билип алырынга болгаш культурлуг дыштаныылганы чорударынга ынак чери болу берген. А өске колхозтар чүге ындыг хемчегни ап болбазыл?! Хамык ужур культура албан черлериниң ажылын экижидеринче бүгү хөй-ниитичи киириштирери болур.

Бүгү-российның культура албан черлериниң хөй-ниити көрүлдезиниң түңнелинге чедир каш айлар арткан. Бо арткан хуусааның иштинде партия, совет органнарының удуртулгазы-биле бүгү-ле хөй-ниитини киириштирип тургаш, культура бажыңнарының, клубтарның, библиотекаларның, кызыл өглерниң политик-кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылын улам экижидер; клубтарның, кызыл булуңнарның тудугларын дүргедедир, оларны деририр, көрүштүг кылдыр шимээр, иштин, даштын чаагайжыдар ажылдарже хөй-ниити организацияларын калбаа-биле киириштирер ужурлуг. Июнь айның иштинде районнарның уран-чүүл көрүлделерин эрттиргилээр. Бо бүгү ажылды боттуу-биле удуртур төлээде, районнарда көрүлде комиссияларының ажылын диргизери чугула.

Бир ээвес бүгү чонну, бүгү хөй-ниитини культура одагларының ажылын экижидеринче калбаа биле киириштирер болза, чонну коммунистиг ёзуга кижизидеринге культура албан черлерин партия организацияларының ёзулуг даяныр черлери болдуруп болур. Бүгү-российның культура албан черлериниң хөй-ниити көрүлдезинге эки түңнелдерни чедип ап болур бүгү аргалар бисте бар, ону чөп ажыглаар херек.

Л. ЧАДАМБА,
областың культура эргелелиниң
начальниги.

Чедиишкиннерниң хөлегезинде четпестерни чайладыр

Шуурмакта үлетпүр комбинады областа аныяк бүдүрүлге черлериниң бирээзи. Үлетпүр комбинады 1958 чылдың баштайгы чартыының бүдүрүлге планын ам күүсеткен.

Комбинаттың цехтер аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни эш Тарановка удурткан чазаныылга цехи ээлээн. Ук цехтиң ажылчыннары чүгле нити планын күүседири-биле кызыгаарлаттынмайн, харын бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын экижидер болгаш оон бот-үнезин чиигедир дээш шудургу ажылдаланнар.

Комбинаттың ыяш белеткээр участогунуң ажылчыннары база-ла кыжениишкинниг ажылдаан. Олар ыяш белеткелиниң планын чыл эгезинден бээр 226 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 400 кубометр ыяшты белеткээн.

Үлетпүр комбинады нитизи-биле бараанныг продукцияның бот-үнезин эрткен чылдаазынга деңнээрге бо чылын 14,6 хуу чиигеткен. Чижээ, 1957 чылда дилиг материалының бир кубометриниң өртээ 113 рубль турган болза, бо чылын 98 рубль чедир чиигээн.

Мурнакчыларның саны комбинатта өскен. Чазаныылга цехинде эштер Ф. Гаев, Г. Гаев, ыяш белеткелинде Светешов, Эренчин, чолаачылар Иванов, Петенев болгаш өскелер-даа боттарының нормаларын үргүлчү ажыр күүседип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар.

Шуурмактың үлетпүр комбинадының ажылында чедиишкиннерниң хөлегезинде улуг четпестерниң барын демдеглээр херек. Бүдүрген продукцияның чамдык хевирлериниң шынары чавыс, бот-үнези аар болуп турар. Оон түңнелинде комбинатта 142 муң рубльдиң бараанннары үр үениң дургузунда кандыг-даа саарылга чок чыдар. Дилиг материалдарының бот-үнези шоолуг чиигевээн. Дилиг материалдарының бот-үнезин чиигедиринче угланган боттуг хемчеглерни комбинаттың дирекция чери ап чорутпас болза, моон соңгааргы оон бүдүрүлге ажыл-чорудулгазынга багай салдарлыг болуру чайлаш чок.

Үлетпүр комбинадының директору эш Коваленко, партия эге организациязының секретары эш Соколов ажылчыннар ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле хемчеглерни дыка четпес боттандырып келген. Ажыл шагында арагалаар, ажылга үнмес чоруктуң таварылгалары чамдык ажылчыннарда бар.

Цехтер болгаш ажылчыннар аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин хуралдарга чугаалажып көрбейн келген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чокка бедидер, продукцияның шынарын экижидер, бот-үнезин чиигедир дээш чарышты бүгү ажылчыннарның ортузунга ёзулуг организастаан болза, продукцияның бот-үнези Шуурмактың үлетпүр комбинадында амгызындан артык чиигээн турар ийик. Чедиишкиннерниң хөлегезинде четпестерни чайладырынче угланган боттуг хемчеглерни алыры комбинаттың дирекция черинден болгаш партия эге организациязындан негеттинип турар.

К. САЛЫЫ,
«Шынның» корреспондентизи.

Экзаменнерниң бүдүүзүнде

Кызылдың № 2, 10 болгаш ажылчын аныяктарның кежээки школалары доозарының экзаменнеринге багай эвес белеткенген. Школаларның кайызында-даа экзаменнерге чедир бүдүн чартык ай бурунгаар-ла катаптаашкын өрээлин тускайлап, эртемнер аайы-биле консультацияларны чорудуп эгелээн.

Ол школаларның экзаменнерге эрте белеткенгенинден кайызының-даа онгуклассчылары бышкан билигниң аттестадын туларының экзаменнеринге шупту кирген. № 2 школада доозукчулар шупту интернатта чурттап турарлар. Интернат эргелекчизи З. Старшевская өөреникчилерниң эки өөрениринге катаптаашкын улуу-биле дузалаар деп чугаалап турар. Ынчангаш мында өрээл бүрүзүнге кичээлдээр стол тургусканы-биле кады тускай катаптаашкын өрээлин кылган. Катаптаашкын үезинде өөреникчилерниң хүн чурумун сагыырынче эргелекчи онза кичээнгейин салган.

Башкылар математикага Серова, орус дылга Бызова, Поталицына, физикага Казанкова, 7-ги класста математика башкызы Эртине олар консультацияларны хүн бүрү берип, немелде кичээлдерни чорудуп турарлар.

№ 10 школаның онгуклазының удуртукчу башкызы Прудникова (ол класста төөгү башкызы) доозукчуларның экзаменнерге эки белеткенирин чедип алыр дээш эвээш эвес ажылдарны чорудкан. Башкының ажылды эки организастаанындан өөреникчилер өөренип эрткени материалдарын экзаменнерге чедир чартык ай бурунгаар-ла катаптап доозупкан.

Аныяктарның кежээки школазының доозукчулары шупту 60 кижи. Олар хүндүс ажылдап, кежээ өөренип турза-даа өөренмес кежээзинде, дыштаныр хүннерде болгаш кичээл эгелээриниң мурнунда башкыларындан консультацияларны ап, немелде кичээлдерге кээп турарлар. Башкылар орус дылга Голоха, химияга Шукунова, төөгүге Белкина олар ындыг консультацияларны үргүлчү кылып турарлар.

С. МОНГУШ.

Номчукчуларның бижип турары

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг колхозунуң суурун ногаанчыдарынга ында ортумак школаның өөреникчилери хамаарышкан девискээринде 150 ыяшты олуртканнар. Чамдык колхозчулар бажыңнарының чанын база ногаанчыдып эгелээн.

С. СОТНАМ.

* * *

Булуң суурнуң чаагайжыдылгазынга «Мурнакчы» колхозтуң колхозчулары организастыг киржип турарлар. Суурнуң девискээрин арыглааш, нити ажыглалдың 3 кудуктарын, арыгланыр 5 бажыңны кылган. Бо чазын 735 ыяшты олуртпааш, кажаалаан.

Х. ЧАЙЛАГ-ООЛ.

* * *

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң суурy бо чылын дыка чаагайжаан. Чаа өзүп олурар дыттарның, теректерниң, талдарның ногаан бүрүзү частып, кудумчуларны каастап турар. Ыяштарның ажаалгазы эки.

Д. КЫРГЫС.

1515 хой кыргыттынган

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң суурунда хой кыргыыр тускай чер дериттинип тургустунган. Мында 25 хол хачыларлыг кыргыкчылар, электри-биле хой кыргыыр агрегат ажылдап турар.

Баштайгы хүннерде 1515 баш хойлар болгаш ирттер кыргыттынган. Ирт кадарчылары Амырмединиң, Коңгар-оолдуң, Шыыраптың коданнарында хой кыргылдазы доозулган. Коңгар-оолдуң ажаалгазында ирттерниң бирээзинден-не 2 кг дүк кыргыттынган. Оңчатпаа Норбу, Сиилиңмаа, Даңзы-Белек олар хүнде 20—30 баш хойларны кыргып, хой санындан 2 кг ажыг дүктү ап турар. Кыргаан дүктү күрүнеге дужаап эгелээн.

С. СЕРИҢ-ООЛ.

Сүт саалдазы эрткен чылдыындан көвүдээн

Сүт-Хөл районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң Шынаазы сүт-бараан фермазында комсомолчулар ажылдап турар. Мында 90 инектерниң 44-тү төрээн, оларның чаш бызаалары бүрүн менди.

Бо ферма май эгезинге чедир 10 муң 827 кг азы эрткен чылдың бо-ла үезинге деңнээрге 3230 кг хөй сүттү саап алган. Саанчы Х. Шортан инек бүрүзүнден 304 кг сүттү сагган, чыл төнчүзүнге чедир бир инектен 1600 кг-ны саап алырын хүлээнген.

Комсомолчу эш Семис-оол 8 чыл дургузунда инек кадарып келген. Ам ол бо ферманың инектерин кадарып, саар инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1200 кг сүттү алырын хүлээнип турар.

К. КӨК-ООЛ.

Фермада аныяктар

Ак-Талдың сүт-бараан фермазында шупту аныяктар ажылдап турар. Олар бызаа кажаазын боттарының күжү-биле тудуп алган. Бо чылын төрүттүнген 70 баш бызаалар менди алдынган. Аныяк саанчылар чыл дургузунда инек бүрүзүнден 1500—1700 кг сүттү саап алыр дугайында хүлээлгелер алган. Саанчылар, кадарчылар сүт саалдазын көвүдедир дээш инектерниң чайын дүн-хүнде одарладыышкынын, немелде чемгерилгезин организастаар деп турар.

Б. ОНДАР,
Сүт-Хөл район, «Ишкин» колхоз.

Бир недельдиң бараан делгелгези

Кызыл горпозунуң баштаар чери садып алыкчыларның пөс-таавы талазы-биле хереглелдерин, сонуургалын өөренип көөр дээш янзы-бүрү өңнүг торгу пөстерниң делгелгезин недель хуусаалыг кылдыр организастаарын шиитпирлээн.

Торгу пөс аймааның бир недель хуусаалыг ол делгелгези май 25-те үлетпүр бараанарын садар № 1 магазинде ажыттынган. Кылымал болгаш бүдүмел торгулардан аңгыда пөстерниң дыка хөй ассортиментилерин база делгелгеде кииргени.

Делгелгени көрүксээн дыка хөй садып алыкчылар ол хүннүң 11 шак чедерин четикпейн, байырлал ёзузу дег делгеттинген бараанны манап турганнар. Эртенгиниң он бир шак четкен. Садып алыкчылар магазинче шуужуп кирип эгелээн. «Кирип моорлаңар!» деп бижип каан чалалга, садып алыкчыларның кичээнгейин кажан магазинге кире бээрге, дораан-на хаара туда бээр.

Пөс-таавы садар салбыр моон мурнунда бир хүнде 10 муң рубльдиң бараанын садып турган болза делгелгениң чүгле баштайгы хүнүнде 28600 рубльдиң бараанын садар аргалыг болган. А делгелгеде кирген пөстерниң аразында Кыдаттан келген креп-жаржет, капрон удазынныг торгу, нарын хилиң пөстерни садып алыкчылар улуг сонуургаан.

Садып алыкчыларның саналоналын ёзугаар алырга, ситец, далемба ышкаш пөстерни чоокку үеде магазиннерге көвүдедир садары негеттинип турар.

Үлетпүр бараанннары садар магазин пөс-таавы аймааның ассортиментизин моон соңгаар улам көвүдедирин, чаа магазин туттунгуже амгы салбырга хүндүскү чырыктың лампазы-биле хандырарын садып алыкчылар негээн.

Делгелгеге келген садып алыкчыларның хереглээн пөс-таавы бараанарын оларга саадаашкын чокка садыглаар талазы-биле дуржулгалыг садыгжылар Г. Артомонова, Н. Гребенникова оларның шалыпкын болгаш могаг-шылаг чок ажылдап турарын демдеглээр херек.

Магазиннерге шак ындыг делгелгелерни моон соңгаар организастаарының эргежок чугулазын садып алыкчылар сүмелеп турар.

С. ТОВАРИШТАЙ.

Кызыл-Арыг суурну радиожудар

Балгазын көдээ Советке хамаарыжып турар Кызыл-Арыг суурда школа, кижи эмнелгези, уруглар бажыңы, көдээ магазин бар. Таңды районнуң «Совет Россия» көдээ ажыл-агый артелиниң бөлүк колхозчулары база ол суурда чурттап ажылдап турар. Ындыг болза-даа, Кызыл-Арыг суурну амга чедир радиожутпаан.

Суурну радиожудар дугайында колхозчуларның, тускай эртемниглерниң негелдезин Бай-Хаактың харылзаа конторазы хандырар ужурлуг.

С. СЮРЮН.

ПАРЛАТТЫНМААН ЧАГААЛАРНЫН ИЗИ-БИЛЕ

Бай-Тайга районнуң төвү—Тээли суурда кудуктар чедишпезин болгаш бар кудуктарның кышкы үеде доңуп каарга чурттакчы чон болгаш албан, организация черлери школа кудуундан суг ап, Тээли көдээ Советтиң талазындан ажылчы чоннуң негелдезин хандырбайн турарын эш Сюр-оол бижээн.

Редакцияның чорудкан материалынга Бай-Тайга райкүүскомнуң харыылааны болза, бо чылын элээн каш кудуктарны суурда кастырып кылган болгаш ам-даа хемчеглерни ап турар.

Бот-онаалда үндүрүүн чыырынче болгаш оортан кирген акша-хөреңгини чөп ажыглаарынче кичээңгейни күштелдирер

Хамаатыларның ажыл-амыдырал болгаш культура талазы-биле хереглелдерин хандырарын улам-на экижидер сорулга-биле бистиң чуртувус көдээ чонга бот-онаалда үндүрүүн чыл бүрүде чорудуп турар.

Ол үндүрүгден кирген акша-хөреңгини көдээ школаларның тудуун болгаш септелгезин чорударынга, көдээ башкыларның чурттаалга бажыңнарын тударынга болгаш септээринге, нитиниң чунар бажыңнарын тударынга болгаш ол чергелиг өске-даа хемчеглерге чарыгдаар.

1957 чылда көдээ школалар, кызыл булуңнар болгаш өске-даа культура албан черлериниң тудугларынга база оларның септелгелеринге, чунар бажыңнар, оруктар кылырынга, а ол ышкаш башкылар бажыңнары тударынга, эмнелгелер септээринге бот-онаалда үндүрүүнүң акша-хөреңгизинден 420 муң рубль чарыгдаттынган, ол болза көдээ Советтер бюджеттериниң нити хемчээлиниң 6 хуузу болган.

Чоннуң эки тура-биле чыылдырган бо акша-хөреңгизин күрүне чуруму ёзугаар боттандырган көдээ Советтер эрткен чылын ажыл-агыйы, культура тургузуушкунунда биче эвес чедиишкинниг болганнар. Ындыг болза-даа чамдык көдээ Советтерниң талазындан бот-онаалда үндүрүүнүң акша-хөреңгизин чогуур сорулгаларынга чарыгдавайн азы шуут ажыглавайн турган чоруктар бар.

Ылаңгыя Тожу районга 13,8 муң рубль азы ук үндүрүгден чыылдырган акшаның 70 ажыг хуузу, Бии-Хем районга — 29,3 муң рубль азы 67 хуузу ажыглаттынмаан. Өвүр районнуң Дус-Даг көдээ Соведи бот-онаалда үндүрүүнүң акшазын Советтиң бажыңын чугайладырынга, албан херекселдери садып алырынга чарыгдап турган, а Каа-Хем районнуң Бүрен-Аксы көдээ Соведи 17,5 муң рубльди хуу кижиден бажың садып алырынга чарыгдаан чорук хыналдадан илереэн. Хоойлу хажытаан бо чижектиг чоруктуң фактыларын чамдык өске-даа көдээ Советтерниң ажылының практиказындан көргүзүп болур.

Амгы үеде бот-онаалда үндүрүүн чорударынга холбашкан улуг четпес ажыл болза, ол үндүрүгнүң чыылдазын көдээ Советтерниң талазындан четпес организастап турары болур. Хамаатыларның нити хуралдарының шиитпирлеринде бот-онаалда үндүрүүнүң акшазын чыылдырарын март бирге чедир доозары айыттынган база ук үндүрүг-биле ажыл-агый бүрүзүнге чүгле 20-ден 75 рубль түңнүг акша онаажыр турда-ла обласка чыылдырар 512 муң рубльдиң чүгле 316 муңу азы 61,7 хуузу май 1-ге чедир чыгдынган. Ылаңгыя Тес-Хем район 24 муң рубль чыылдырар турган 11 муңну, Өвүр — 26 муң рубльден 14 муңну, Бии-Хем —39 муң рубльден 21 муңну чыылдырган болуп турар.

Бот-онаалда үндүрүүн төлээриниң хуусаазы февраль 15-те эрткен турда-ла Тес-Хем районнуң Самагалдай көдээ Соведи 53 төлекчилерге дыңнадыгларны апрельдиң төнчүзүнге чедир тараттынган, Эрзин районнуң Эрзин көдээ Соведиңде бот-онаалда үндүрүүнүң төлекчилериниң 50 хире хуузу азы 93 ажыл-агыйлар апрель 24-ке чедир акша төлеп кирбээн чорук илереэн.

Бо бүгү санар болгаш фактылар болза бот-онаалда үндүрүүн чыылдырар ажылды дыка хөй көдээ Советтерниң талазындан ала-чайгаарлаашкынче салып кииргенин херечилеп турар.

Бот-онаалда үндүрүүн чыылдырар ажылды эң кыска хуусаада доосказ, хамаатыларның нити хуралдарының төлевилээни хемчеглерни чайгы үениң дургузунда бүрүнү-биле боттандырарын хандырары көдээ Советтерниң амгы үеде соңгаарлаттынмас сорулгаларының бирээзи болур.

Ажылчы чоннар депутаттарының район Советтериниң күүскомнары болгаш оларның саң килдистери бот-онаалда үндүрүүн чорударынга боттарының харылзаа байдалын үндезини-биле эде тургузуп, ол ажылды күрүне чуруму-биле көөрүн хандырар, төлевирлерни чыылдырар, оларны чогуур сорулгаларынга чарыгдаар база кирип турар болгаш чарыгдаттынып турар акшаның шыңгыы учёдун тургузар талазы-биле көдээ Советтерге дузалажыр хүлээлгелиглер.

Бот-онаалда үндүрүүнүң акша-хөреңгизи көдээниң ажыл-ишчилериниң социал-культурлуг негелделерин хандырарынга бүрүн ажыглаттынган турарын хандырары эргежок чугула.

В. ЦЫПКИН,
облсаң килдизиниң үндүрүглер болгаш белеткелдер килдизиниң эргелекчизи.

КЫЗЫЛ ХООРАИ АНЫЯКТАРЫНЫҢ ИЙИГИ ФЕСТИВАЛЫ

Эртен-не, чарашты дерип каан чиик машина, Кызылдың кудумчуларын эргий, кезий маңнап, фестиваль болурун чарлап чоруп турган. Парктың калбак ногаан арыының кырынга эртенги хүн элээн бедип келгенде, Ленин кудумчузунуң ужунда шөлчүгешке фестивальдың киржикчилери болгаш хөй санныг көрүкчүлер чыглып кээп турган. Чайгы дээр, шиметтинген кудумчулар, янзы-бүрү национал хептерлиг аныяктар, чедиштир көгерип келген үнүштер каттышкаш каас чуруумал болуп турган.

Эртенгиниң он шак четпээн турда-ла Ленин кудумчузунуң ужунга, Гастелло аттыг культура болгаш дыштанылганың парыгынче кирер эжикте чон дола берген.

Парадтың киржикчилери аныяктар тус-тус турар черлеринге чыскаалыпкан. Бир-ле дугаарында фестивальдың тугун туткан үш мотоциклчилер. Дараазында орустуң шаандагы үш маадыры. Ол үш маадырны кым-даа болза дораан-на танып каар: камгаланыр демир бандызырлаарлыг, куяк хептиг болгаш холунда демир докпактыг, селемезин тудуп алган.

Үрер хөгжүмнүң үделгези-биле тук туткан үш мотоциклге баштаткан колонналар Кочетов кудумчузу-биле шимчеп чорупканнар. Хар дег ак хөйлеңнерлиг пионерлерниң соондан 15 эвилелдешкен республикалар туктарын туткан аңгы-аңгы сөөк кижилер базып орган. Колонналарның аразындан тачанказында олуруп алган «Чапаевти» черле кым танывазыл. Оон чанында Петька биле пулеметчик Анна. Бирги комсомолчулар, шериг хептерлиг санитарка кыстар, кур болгаш курукка черлерни шиңгээдип алган комсомолчулар, хүн херелинге чайыннанган көк, ногаан, ак, кызыл хептерлиг, долукан хүрең-хүрең шырайлыг аныяк оолдар, кыстар базып орган.

Парадтың киржикчилери Кочетов, Чүльдүм, Ленин кудумчулааш, Гастелло аттыг паркче кириптерге бүгү орукка оларны эдерип чораан чыылган чон оларның соондан калбарыпкан. Парктың стадионун фестивальдың киржикчилери, көрүкчүлер дола берген.

Парадты ВЛКСМ Кызыл хоорkомунуң секретары эш П. Виноградова хүлээп алган. ВЛКСМ обкомунуң секретары эш Юмбуу сөс алгаш, фестивальдың киржикчилеринге байыр чедирип чүве чугаалаан. Тыва аныяктарының күш-ажылчы чедиишкиннериниң, ылаңгыя Кызылдың аныяктарының боттарының фестивалынга кандыг белектиг ужурашканын ол демдеглээн.

Фестивальдың тугун көдүрген соонда эстафетаның тиилекчилери кээп, отту кывысткан. Улуг таваккэ фестиваль оду чалбыышталып, тук хөлбеңейнип турган. Аныяктарның ийиги хоорай фестивалы ажыттынган.

Чечектелип, ак торгудан кылган чайгы тонун кедип алган чолураалар бүргээн дыштанылга болгаш культура парыгынга эртенден кежээге чедир чалыы назынның байырлалы үргүлчүлеп турган. Агаар байдалы баксырап, хадып каап-даа турган болза, аныяктарның байырлаарынга шаптык болбайн турган. Парктың ногаан театрынга, эрги танцылаар черге фестивальдың киржикчилери болгаш көрүкчүлер чыглып кээп, чамдыктары оон үнүп чоруп турганнар. Тус-тус коллективтерниң концерттерин, классиктиг хүреш болгаш штанга көдүрериниң маргылдааларын көөр дээн кижилер-ле хөй. Чүгле паркка эвес, Кызылдың кудумчуларынга фестиваль база үргүлчүлеп турган.

Кежээликтеп, караңгылап-даа келген болза аныяктар байырлавышаан, карнавал болган. Чүзүн-бүрүн өңнүг ракеталар дээрже шаптыгып, аныяктарның өөрүшкүлүг арыннарын чырыткылаан. База катап-ла оюн-тоглаа, каткы, хөглээшкин. Карнавал соонда аныяктар эрткен чылын болган аныяктарның болгаш студентилерниң область фестивалының дугайында кино-чурукту көргеннер. Чалыы назынның байырлалы караңгылааже үргүлчүлээн.

Кызыл хоорайның аныяктарының болгаш студентилериниң ийиги фестивалының программазы улуг. Аңаа спорт болгаш уран-чүүл көрүлделеринден аңгыда демир-дес артынчызы чыылдазынга болгаш хоорай ногаанчыдылгазынга киржилгезин база киирген. Ол ышкаш делгелгеге киржири көрдүнген. Уран-чүүл көргүзүглери болгаш өскезинге-даа Кызылдың көдээ ажыл-агый техникуму бирги черни алган. Бүгү көргүзүглер талазы-биле ол коллективтен бичии-ле чыдып калган областың совет, партия школазының коллективи ийиги черни ээлээннер.

Дараазында черде башкы училищези.

Хүндүскүнүң ийи шактан эгелээш Гастелло аттыг паркка болгаш хоорайга уран-чүүл бөлгүмнериниң концерттери эгелээн. Парктың Ногаан театрының олуттарын фестивальдың киржикчилери болгаш көрүкчүлер ээлепкен. Кызылдың башкы училищезиниң комсомолдуң 40 чылы деп репортажын көрүкчүлер улуг үнелээн. Каас кеттинген орус, тыва оолдар, уруглар ленинчи комсомолдуң дөртен чылдар дургузунда эртип келген оруун чугаалап турар комсомолчу ырларны улуг көдүрлүүшкүн-биле күүсеткеннер. Ол коллективтиң өске-даа чамдык номерлерин көрүкчүлер аажок сонуургааннар.

Шак ол кайгамчык эки, сагыш сеткилди хайныктырып келир аялганы черле кым билбес боор. Ырның ужу-кыдыын дыңнааш-ла кижи танып каар. Ол дээрге орус улустуң кайгамчык эки ырларының бирээзи «Эргимим, сеңээ канчап ынакшыый берген кыс боор мен» деп ыр. Оон күүседикчизиниң эткир үнү, чүректи хөлзедип келир хөйүг үнүн көрүкчүлер үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны-биле уткуп, оон-биле боттарының өөрүп, четтиргенин илередип турганнар. Ол болза Кызылдың педагогика институдунуң студентизи уруг—Д. Минчимаа-дыр. Совет композитор И. О. Дунаевскийниң «Ыттавайн баргаш» дээр вальсын Д. Минчимааның ырлааныын көрүкчүлер катап-катап дыңнаксап турганнар.

[illegible] мастерскаязының коллективиниң уран-чүүл бөлгүмүнүң киржикчилериниң хөй нуруузу оолдар. Олар шупту-ла аныяк ажылчыннар: мотористер, слесарьлар, токарьлар. Аныяк ажылчыннарның «Чечектел, Сибирь» деп ырны хөйлен ырлааны көрүкчүлерни сонуургаткан болгаш харын ырны эки күүсеткени-биле оларны кайтаткан. Ол ышкаш область эмнелгезиниң коллективи «Воронеж кожумактарын» эки ырлаан.

Өске-даа коллективтерниң чоңга бараалгаткан янзы-бүрү номерлери эки күүсеттинген. Ылаңгыя областың совет, партия школазының уран-чүүл бөлгүмүнүң программазы янзы-бүрү номерлер-биле байлак болгаш оларның күүселдезиниң шынары эки болган. Ол коллектив уран-чүүл көргүзүглериниң талазы-биле бирги черни ээлээн. Башкы училищезиниң көргүзүглери уран-чечен болгаш идейлиг утка шынар талазы-биле бедик болган.

Фестивальга киришкен коллективтерниң уран-чүүл көргүзүглеринде эң-не көскү жанр болза, боттывынгыр аныяк кижилерниң ыры уран-чүүлдүг болган. Көрүкчүлерниң изиг адыш часкаашкыннарынга үдеттирип алгаш сценадан чоруп турган талантылыг аныяктар кайы-даа коллективте бар. Ылаңгыя, удавас областың колхозтарынга баар фельдшер болгаш акушер школазының сургуулдары утбашкылар Эля биле Галя Клачко оларның ырлаазының көрүкчүлер дыка үнелээн.

* * *

Чалыы назынның байырлалы— хоорай аныяктарының фестивалының хүнүнде күш-культураның болгаш спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдаалар Гастелло аттыг паркка болуп эрткилээн. Аңаа бистиң кожавыс акы-дуңма Хакасияның спортчулары база кээп киришкеннер.

Маргылдааның эгезинде парктың ногаан театрынга классиктиг хүрешке Черногорск хоорайның командазы Кызылдың мөгелери-биле хүрешкеннер.

Классиктиг хүрешке аалчыларның командазы үр чылдарда хоорайларга болгаш крайга хөй удаа маргылдааларга киржип, спортчу мергежилди эки билир, кижи-бүрү спортчу разрядтарлыг, хоочун спортчулар болганы-биле тиилээннер. Бистиң командавыс аныяк, бо чылын чаа организастаан, моон-биле үш-ле удаа маргылдаага киржип, арга-техниканы чаа өөренип турары-биле аалчыларга деңнежип шыдаваан.

* * *

Кежээ 6 шактан эгелеп парктың бут бөмбүүнүң шөлүнге Хакасияның Аскиз районунуң «Урожай» командазы-биле Кызылдың командазы маргышканнар.

Нити сан 7:1 болуп шөлдүң ээлериниң тиилелгези-биле маргылдаа доозулган.

Чуруктарда: 1 Фестиваль тугу көдүртүнген. 2. Орустуң үш маадыры — парадтың киржикчилери 3. Классиктиг хүреш үезинде чиңг сегиржип алышкыны. 4. Аар деңзи көдүртүнген.

Испанияның ажылчы чоннары демиселин үргүлчүлеп турар

Испанияның найысылалы май 5-тиң эртенинде анаалагызы дег эвес көстүп турган. Мадридтиң заводтарының болгаш фабрикаларының муң-муң ажылчыннары, албан черлериниң албан-хаакчылары ажылдаар черлеринче шупту чадаг чоруп турганнар. Ол хүн кудумчуларга улус дажыглаар дээш үнген хөй-хөй автобустар болгаш трамвайлар удатпайн-на турар гараждарынга четкилеп келгилээн. Автобустарга болгаш трамвайларга чүгле солдаттар болгаш полицейжилер чоруп турган. Хоорайның транспортун ажыглавазынче кыйгырган хуудустар хоорайга калбаа-биле тараан. Ол хуудустарда бижээни: «Мадридтиң ажылчы чоннары, май 5-те, понедельникте, каттыжыңар! Бисти дарлап турар диктатурага согуушкунну тайбың арга-биле бээр тээлээде, Астурияда, Каталонияда, Баскилерниң чуртунда, Валенсияда, Севильеде болгаш бүгү Испанияда акы-дуңмаларыңар-биле каттыжыңар»!

Испанияның найысылалының ажылчы чоннары ол кыйгырыгны чаңгыс эп-сеткил-биле хүлээп алган. Май 5-те, понедельникте, Мадрид хоорайның транспорту шимчевестээн. Франкочу диктатурага улус чоннуң удурланганының көргүзүү ол болган.

Францияның недель санында үнер «Экспресс» деп журналының ооң даартазында хүнде бижээни: «Испанияга үр чылдарның дургузунда улустуң чыскаалы эң-не баштайында ындыг политиктиг уткашынарлыг болган. Мадридтиң чонунуң хөй хуузунуң ол кыйгырыгга каттышкан чоруу массаларның мурнунга франкочу ёзу-чурумну шуут-ла буураткан».

Мадридка майның эгезинде транспортту бойкоттаан ол чорук ооң мурнунда бүгү Испанияны хаара туткан өске-даа улуг болуушкуннарның саъдары болган.

Бо чылдың мартта бүгү Испанияга ажыл соксадыышкынының күчүлүг чалгыы калбарган. Астурияның болгаш Леонның дагжылары-биле кады Барселонаның, Валенсияның, Навварраның металлургтары болгаш пөс-таавычылары ажыл соксаткан. Ажыл соксаткан ажылчыннарга студентилер каттышкан. Испан ажылчы чоннарның демисели франкочу ёзу-тургузугнуң тургустунганындан бээр көстүп көрбээни-биле калбарган. Ажыл соксатканнарның кол негелделериниң бирээзи амыдыралдың, ажылдың байдалдарын экижидери болган. Ам үеде ол байдалдар ылап-ла шыдажыр арга чок болуп турар.

Испанияның социалистиг партиязының баштыңнарының бирээзи — Мигель Санчес Масастың бижээни-биле алырга, испан ажылчын Европада ийи «тергиин» черни ээлеп турар: күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң (өске сөс-биле чугаалаарга, бүдүрүлге ээлериниң эң дошкун дарлалының) талазы-биле болгаш эң-не эвээш ажыл төлевириниң талазы-биле бирги черде. Шынап-ла испан ажылчы чоннарның 10—12 шактыг ажыл хүнүнде ажылының төлевири 1936 чылдан 40 хуу эвээжээн. Испанияның чазаа ажылчыннарның ажыл төлевирин өстүреринден ойталап турган-ла монополистерге эң-не хөй кончаа алыр арганы берип турар.

Чуртта амыдыралга хереглээр чүүлдерниң үнези сөөлгү чээрби чылдарның дургузунда барык-ла сес катап өскен. Чүгле 1957 чылда безин аъш-чем продуктуларының өртээ 30 хуу, а хоорай транспортун ажыглаары—80 хуу аартаан. Чуртта миллион ажыг чуртталга бажыңнары, 73 муң школа бажыңнары чедишпейн турар.

Франконуң ёзу-чуруму чуртту «экономиктиг сандараашкынга» чедирген деп Англияның «Таймс» деп буржуаз солуну чоокта чаа бижээн. Ындыг байдал «баш бурунгаар көрдүнмээн политиктиг болуушкуннарга чедирип болур» деп ол солун немеп турар. Испанияга ажыл соксадыышкыннары доозулган соонда англи солун "ындыг түңнелди кылып турар. Ынчангаш март айда болган ажыл соксадыышкынныг демиселдиң үезинде франкочу диктатурага таварыштырган согуушкун дээрге чүгле эгелээшкин болганының дугайын чугаалап турар.

Ол демисел канчаар калбарганыл?

Марттың эгезинде Астурияда «Мария Луиза» шахтаның ээлери чеди ажылчынны ажылдан үндүрген. «Мария Луизаның» шахтерлары шахта ээлеринге удурлангаш, боттарының эштерин камгалаары биле ажыл соксаткан. Хөреңгитеннер шахтаны хагган. Ынчаар ортта ол ажыл соксатканнар-биле сеткил сагыш каттыжыышкыны кылдыр «Сотон», «Ла Нуэва», «Ла Макитера» болгаш өске-даа шахталарның дагжылары ажыл соксаткан. Удатпаанда Астурияның 30 муң шахтерлары ажыл соксадыышкыны кылган. Астурияның дагжыларынга Леонның шахтерлары база каттышкан. Полицейжи дерзиилээшкин боор турда-ла дагжылар он үш хүннерде демисежип келгеннер. Ынчангаш олар тиилелгени чедип алган. Бүдүрүлге ээлери ажыл соксатканнарның негелдезин хандырар ужурга таварышкан.

Ол үеде Барселонага ажылчы чоннар үгуулга хуудустарын номчуп тургаш, Астурияда эштериниң демиселиниң дугайын билип алганнар. Ажыл соксаткан дагжылар-биле сеткил сагыш каттыштырарынче ол үгуулга хуудустар кыйгырып турган. Ол шимчээшкин политиктиг утка-шынарлыг болу берген.

Март 25-те Барселонаның металлургтары сеткил-сагыш каттыштырыышкынының 24 шактыг ажыл соксадыышкынын эгелээн. Ол-ла хүнде оларга пөс-таавычылар база каттышкан. «Сеат» болгаш «Энаса» деп ийи автозаводтар ажылдавайн туруп алган. Ажыл соксадыышкыны калбак хемчээлдиг болуп, чүгле 24 шакта эвес, а каш хүннерде үргүлчүлээн. Ол ажыл соксадыышкынынга 50 муң ажылчы чон киришкен. Ооң-биле кады Сан-Себастьянның, Бискайның, Баски можунуң ажылчыннары база ажыл соксаткан.

Валенсияда судно тудуунуң черинге мындыг таварылга болган. Кылдынган судноңу сугже эжиндирип киирген соонда тудугжулар бир хүн дыштаныр эрге сөөлгү үеге чедир чурумчаан турган. Ынчалза-даа ээлчеглиг судноңуң тудуушкунун дооскан соонда ажылчыннар дыштаныр хүн албас деп ол удаада чарлаан. Судно тудугжулары ажылга үнген. Ынчалза-даа кылган танкерни сугже эжиндирип кииреринге белеткенип турар үеде саң министри Наварро аңаа келген турда, ажылчыннар ажыл соксадыышкыны чарлаан. Чүве чугаалаар деп белеткенип алган саң министри чүве чугаалап безин шыдавайн барган.

Испан улустуң улам хөй кезектери франкочу диктатурага удур демисежип турар. Барселонаның ажылчы чоннары ажыл соксадып турар үеде Мадридтиң, Сарагостың болгаш Барселонаның студентилери база ажыл соксадыышкынын эгелээн. Өөредилгениң хуусаазын узадыр дугайында чазактың шиитпиринге удурлангаш олар ажыл соксатканнар. Өөредилгениң чаңгыс-даа артык чылы студентилерге болгаш оларның өг-бүлезинге немелде бергелер болур. Ынчалза-даа студентилер чүгле боттарының эргелери дээш демисешпээннер. Оон ыңай олар ажыл соксаткан ажылчыннар-биле сеткил-сагыш каттыштырыышкыны кылдыр база демисешкеннер. Ынчангаш студентилер база-ла ажылчыннар-биле дөмей боттарының каттыжыышкынын болгаш чаңгыс-эвин көргүскеннер.

Чуртта ажыл соксадыр шимчээшкинниң өзүлдезинге харыы кылдыр франкочу чазак ажылчы чоннарга удур массалыг дерзиилээшкинни кылган. Испанияның хоорайларынга массалыг тудуп хоругдаашкыннарны кылып, бүдүрүлге ээлери бүдүрүлгелерге «ажык чок» ажылчыннарны ажылдан үндүрүп турар. Ол бүгү туразында аажылаар чорукту «коммунистерниң үрегдекчи ажыл-чорудулгазынга удур демисел» деп чагдынышкын-биле чорудуп турар. Ол дээрге эрги болгаш төгейленген арга-дыр! Аныяктарның VI Бүгү-делегей фестивалының киржикчилерин тудуп бажыңнааны-биле холбаштыр Испанияның компартиязының ТК-зының Политбюрозу медеглел чарлап үндүрген. Ында чугаалап турары: «Улустуң хосталгаже калбак чүткүлүнге харыы кылдыр генерал Франко хамааты дайынның идеязын салып турар; массаларның тайбың мобилизастажылгазынга харыы кылдыр — террорну болгаш күчүлээшкинни кылып турар... Ол полицейжи хемчег — генерал Франконуң копкааның болгаш чаагкаанзыраашкынының чаа херечилели болур».

Испан ажылчы чоннарны дерзиилээшкин-биле коргудуп шыдавас деп чүвени Испанияда ажыл соксадыышкынныг демиселдиң дуржулгазы көргүзүп турар. Испанияга болган сөөлгү ажыл соксадыышкыннарының онзагай чоруу болза, испан улустуң эң-не калбак кезектериниң ол ажыл соксадыышкыннарынга киржип турары болур. Чижээ, Барселонага болган ажыл соксадыышкынының үезинде ажык ажылдап турар католиктиг профэвилел организациялары манифест чарлап үндүрген. Ажыл соксаткан ажылчы чоннар-биле сеткил-сагыш каттыштырыышкынын олар ында илередип турар.

Франкочу диктатурага удур чаңгыс фронт-биле кирип турар испан ажылчы чоннарның ажыл соксадыышкынныг демиселиниң чедиишкиннери болза, чурттуң демократтыг күштериниң политиктиг чаңгыс эвиниң эргежок чугулазын Испанияда амыдырал бодула улам шыңгыызы-биле негеп турар дээрзиниң дугайын херечилеп турар.

Ол дугайын ылаңгыя Испанияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чоокта чаа кылган медеглели чугаалап турар. Ажылчын ангының чедиишкинниг хөделиишкининиң түңнелинде болгаш испан хөй-ниитиниң калбак бөлүктеринде антифашистиг хөөннерниң өскениниң түңнелинде чуртта тургустунган байдалды тодаргайлавышаан, ИКП-ның Төп Комитеди мындыг түңнелди кылып турар: ам үеде Испанияда кол айтырыг болза, генерал Франкону эрге-чагыргадан дүрген-не чайладырынга белеткел чүүлдерин тургузары болур. Ол белеткелдерни кылырынга чурттуң бүгү антифашистиг күштериниң кады хөделири эргежок чугула. Ооң-биле холбаштыр франкочу диктатураны узуткаар болгаш испаннарның эргелерин катап тыпсыр тээлээде, социалистиг, республиканчы болгаш христиан-демократтыг партиялар-биле, католиктиг бөлүктер-биле болгаш франкочу диктатурага удур өске-даа бөлүглелдер-биле дугуржулга кылырынга белен деп Коммунистиг партия медеглээн. Ындыг медеглелди компартия мурнунда-ла кылып турган.

«Национал эптежилгениң хүнүн» чорударынче испан улусту Коммунистиг партия кыйгырган. Ол хүн болза ёзулуг бүгү улустуң саналын алырынга чогуур байдалды болгаш чуртта политиктиг хөгжүлдеге шиитпирлиг саъдарын көргүзер байдалды белеткээр ужурлуг. Чуртка мартта болган ажыл соксадыышкынныг демисел «Национал эптежилгениң хүнүнге» белеткелдиң эгези болган деп Испанияның Компартиязы бодунуң медеглелинде айтып турар.

Улустуң хөөн чок чоруунуң чуртта өзүп турарындан, Испанияның демократтыг күштериниң өзүп турар каттыжыышкынындан франкочу чазак корткан. Мадридке марттың ажыл соксадыышкынының хүннеринде, а ол ышкаш майның эгезинде херек кырында бүзээлелдиг байдалды тургусканы ол дугайын херечилеп турар. Испан патриоттарны массалыы-биле тудуп хоругдаан чорук база-ла ону херечилеп турар. Бүгү Испанияга калбарган ажыл соксадыышкынының күчүлүг чалгыы, ооң найысылалынга ажылчы чоннарның чоокта чаа болган демисели болза франкочу диктатурага ам шыдажып албас апарган испан улустуң хосталгалыг шимчээшкининиң чайлаш чок болуп келгениниң дугайын херечилеп турар.

Л. НИКИТИН.

Францияның депшилгелиг организациялары республиканы камгалаарынче кыйгырып турар

Францияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Республикага удур сүлчээчилерниң хоойлуга удур үүлгедиглеринге дүвүрээзин болгаш килеңнээшкин бүгү Францияда улам өзүп турар. Чуртту хамааты дайынның оруунче идип турар сүлчээчилерге удур доп-дораан шиитпирлиг хемчеглерни алырының эргежок чугулазын Корсикага болган үймээн республиканчы кижи бүрүзүнүң медерелинге быжыдып турар. Сүлчээни базары-биле быжыг болурун болгаш дидим хемчеглерни алырын Францияның хөй санныг республиканчы организациялары чазактан негеп турар.

Францияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозу медеглел парлап үндүрген, ында ылаңгыя мынча деп чугаалап турар: «12 хонуктуң дургузунда үймээнчилерниң мурнунга чазак аткаарлап келди. Алжирде генералдарның хөделиишкиннериниң үймээнчи шынарын чазак илереткеш, оларның үймээнин чажырыпкан болгаш болуның эргелерин аңаа шилчидип берипкен...

Чөпшээрежилгениң болгаш дужуп бериишкинниң политиказы республиканчыларның серемчилелин чепсек чок болдуруп турар».

Социалистерниң, радикалдарның болгаш МРП партияның удуртукчуларының республиканы камгалаар талазы-биле хөделиишкинниң парламент комитедин тургускаш, оортан Коммунистиг партияны үндүргенин Политбюро буруу шапкаш болгаш ол чорук болза ажылчын ангының деткимчезин ооң алырын болдурбайн барып, ук комитетти күш чок болдуруп турар деп Политбюро демдеглеп турар.

Чайгылар чорукту доп-дораан соксадырын, сүлчээчилерге согуушкунну кылырын, республикага удур үймээнниң буруулугларын кезедирин болгаш конституцияга өскерилге кылыр дугайында чулчуруушкунуң орнунга, улустуң бүгү күштеринге даянып тургаш, республиканы шиитпирлиг-биле камгалаарын Политбюро кыйгырып турар.

Тургустунган байдалды чугаалажып көөрү-биле май 26-ның эртенинде Национал хуралдың бажыңынга Коммунистиг партияның Төп Комитединиң болгаш парламент бөлүүнүң каттышкан хуралын чыгган.

Фашизмге удурланырының комитединиң кылган медеглели улуг сагыш салыышкыны-биле сиңникен. Үймээнчилерге удур, республиканчы тургузуг дээш демисежир талазы-биле эрге-чагыргаларның чайгылып турарын ол комитет база буруу шаап турар. Депутаттар Сустель, Дрон болгаш Арриги оларга удур суд истелгезин доп-дораан эгелээрин, «француз Алжирниң тынын алырының болгаш ону чаартырының эвилели» деп колониалистиг организацияны тарадыр сывырарын, Алжирже шериг талазы-биле немелде күштер чорударын доп-дораан соксадырын база антифашистиг митингилер болгаш чыскаалдар чорударын хоруп турар чорукту күш чок болдурарын чазактан ол комитет негеп турар.

Күш-ажылдың бүгү-нитти конфедерациязы болза, ажылчын ангының демиселин организастаары-биле кады хемчеглерни ап чорударынче кыйгырыгны «Форс уввиер» болгаш христиан ажылчы чоннарның француз конфедерациязы деп профэвилел каттыжыышкыннарының удуртукчуларынга кылган. Үстүнде бо айыттынган профэвилел каттыжыышкыннары болза, үймээнчилерниң халдаашкынын ойтур шавар тээлээде бүрүн белен байдалга турарынче боттарының талазындан боттарының бүгү кежигүннерин кыйгырганнар.

«Кижи эргелериниң лигазы», Национал өөредилгениң федерациязы болгаш өске-даа организациялар база Корсикага болган үймээнни буруу шаап турарлар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Күш-ажылдың бүгү-нитти конфедерациязының административтиг комиссиязы Францияның бүгү-ле ажылчыннарынга болгаш албан-хаакчыларынга кыйгырыг үндүрген, ында болза майның 27-де 14.00 шакта ажыл соксадырын кыйгырып турар.

Бо хемчег болза, «республиканчы тургузугну камгалаары дээш, фашизмге удур чурттуң ажылчы чоннарының демиселиниң күчүлүг көргүзүү болур» деп, май 26-ның ийиги чартыында парлап үндүрген дыңнадыгда айтып турар. «Республиканы камгалаарынга эргежок чугула кандыг-даа шиитпирлиг болгаш улам күчүлүг хөделиишкиннерге белен турарынче» ажылчы чоннарны комиссия кыйгырып турар.

Францияның элээн каш политиктиг партиялары, ооң иштинде социалистер, республиканчылар, радикалдар болгаш радикал-социалистер, МРП болгаш ЮДСР деп партиялар ында кирип турар республиканы камгалаарының Национал комитеди Корсикада болуушкуннар-биле холбаштыр медеглел парлап үндүрген. Корсикада антиреспубликанчы эргилдениң организакчыларының «тодаргай сорулгазы болза Францияга эрге-чагырганы хоойлуга удур арга-биле эжелеп алыры» болуп турар деп медеглелде демдеглеп турар.

Нью-Йорк чоогунда шериг-агаар баазазынга болган таварылга

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокта чаа, Нью-Йорктуң чоогунда Мидлтаун деп черде (Нью-Йорк штат) шериг-агаар баазазынга «Найк Аякс» дээр бодунуң башкарттынар чеди снарядтар чазылган. Частыышкынның түңнелинде 1 кижи өлген, үш кижи шуут тывылбаан, 12 кижи балыгланган. Баазаның чоогунда чазылган снарядтарның кезектери ужудуп эрткени чурттакчылыг черлерде үнген ыяштар турулгулаан, бажыңнар болгаш бүдүрүлгелер буступ үрелгилээн.

Францияның национал хуралында

ПАРИЖ. (СЭТА). Национал хуралдың май 26-да болган ээлчег чок хуралынга министрлер чөвүлелиниң даргазы Пфлимлен Корсикада болуушкуннар дугайында чазактың дыңнадыы-биле чүве чугаалаан. Ол болуушкуннарның утказын допчузу-биле чугаалааш, республиканың корум-чурумунга ол сүлчээниң онза айыылдыынче депутаттарның кичээнгейин ол угландырган. Корсикада үймээнни канчап-даа шынзыдып база өршээп болбас деп ол чугаалаан. Ол болза, республиканың хоойлуларынче халдаары-биле баш бурунгаар бодап тургаш белеткээн халдаашкын болур. Ол үймээнниң буруулугларынга удур, ылаңгыя национал камгалал министерствозунуң шугуму-биле чазак шиитпир хүлээп алган. Корсикада тура-халыышкынны удуртурун бодунга хүлээп алган депутат Арригини канчаарыл дээр болза, боттарының үүлгедиглери-биле республиканчы чазактың эрге-чагыргаларындан национал девискээрниң чамдык кезиин хоорул алырын оралдашкан кандыг-даа депутаттың парламент талазы-биле бүрүн эргезин казыыр дугайында чазак бөгүн Национал хуралга хоойлу төлевилели киирген.

Бир эвес антиреспубликанчы сүлчээниң барынга кым бир кижи мынчага чедир чигзинип турган болза, Корсикада болуушкуннар ол чигзиниишкинни бүрүнү-биле арылдырып турар деп Пфлимлен уламчылаан. Корсикада үймээн ышкаш ындыг чүүлдер Францияның өске-даа чамдык департаментилеринге база болуп болур. Ындыг үймээннерни болдурбазы-биле чамдык хемчеглерни чазак алган.

Пфлимлен түңнелинде Францияга хамааты дайынның болу бээриниң айыылын айыткан болгаш республиканы камгалаарынче бүгү национы кыйгырган.

Ооң соонда чүве чугаалаан социалист Дейксон болза Алжирде антиреспубликанчы сүлчээ биле Корсикада үймээнниң аразында ылгал бар деп көргүзерин оралдашкан. Ол болза Алжирде сүлчээчилерге «чымчадып турар байдалдарны» тыварын оралдашкан.

Дейксоннуң чугаазын «удурланыышкынның демократтыг болгаш социалистиг эвилели» (ЮДСР) деп партияның баштыңы Франсуа Миттеран үзе кирген. Ол болза, Национал хуралдың бүгү-ле чөөн бөлүүнүң диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле, Корсикада үймээн болза, Алжирде антиреспубликанчы сүлчээниң дорт уржуу болур деп чугаалаан.

Ливанда болуушкун

БЕЙРУТ. (СЭТА). Парлалганың дыңнадып турарын ёзугаар алырга, сөөлгү ийи хүннер дургузунда Ливанның янзы-бүрү районнарынга тура-халыкчыларның болгаш ливанның доктаамал армиязының кезектериниң аразынга кадыг-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүлээн. Чазактың шериглери тура-халыкчыларга удур ужар чүүлдү, артиллерияны болгаш танкыларны октаан деп солуннар айтып турар.

Сайда хоорайга боо-чепсектиг үскүлежиишкиннерниң түңнелинде алды кижи өлүрткен болгаш 15 кижи балыглаткан. Хермель райондан бир муң кижи санныг тура-халыкчылар отрядының Згорта уунче Триполиниң тура-халаан чону-биле каттыжар сорулга-биле шимчеп эгелээниниң дугайын «Телеграф» солун дыңнадып турар. «Аль-Хайят» солуннуң дыңнатканы ёзугаар алырга, тура-халыкчылар Хермель районда бүгү-ле полицейжи участоктарны ээлеп алган болгаш Хальба хоорайны эжелеп алган.

Триполи районда тура-халыкчылар чазак шериглериниң үш атакаларын үзе кирген деп «Аль-Худа» солун дыңнадып турар. «Телеграф» солуннуң медээлерин ёзугаар алырга, тура-халыкчылар Шуф районга 22 чуртталга пунктулары-биле кады янзы-бүрү боо-чепсектерни, соң иштинде америк боо-чепсекти база эжелеп алганнар. Баальбек хоорайның районунга тура-халыкчылар биле чазак шериглериниң аразынга элээн каш хонуктар бурунгаар тулчуушкуннар үргүлчүлээн.

Бейрутта ажыл соксадыышкыны үргүлчүлээн. Элээн хөй бомбаларны чазылдырган.

КАИР, 26. (СЭТА). Каир радиозунуң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, он шак иштинде болган тулчуушкуннуң соонда тура-халыкчылар Хасия хоорайны ээлеп алганнар. Сайда деп порт хоорайга кудумчу тулчуушкуннары эгелээн деп өске дыңнадыгда база чугаалап турар.

Улусчу удурланыышкын күштери Триполи хоорайны бүрүнү-биле контрольдап турар деп Каир радиозунуң дыңнадыында база чугаалап турар.

Araганың хоралыг уржуу

Бай-Тайга районнуң Бай-Тала Сталин аттыг колхозта ортумак школаның башкылары Хирлиг-оол Салчакович Авыр-оол, Кара-оол Салчакович Комбу 1957 чылдың июнь 11-де арагалап алгаш колхозчу Баданны эттеп тургаш, ону чиик кемдээшкинге таварыштыргаш, ол дугайында 1—1 чылда тыпкан ажыындан 25 хууну тырттырар кылдыр шииттирген турганнар.

Ол ышкаш Борбак-оол Иргитович Араптан, Александр Мургудаевич Салчак олар 1958 чылдың февраль 22-де улуг ээрик кылдыр арагалап алгаш, район төвүнде столовояга хөй-нииттиниң чемненилге чериниң чурумун үрээш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1956 чылдың декабрь 19-та үндүрген Чарлыы-биле 15—15 хонукта хоругдаттырып шииттиргеннер. Үстүнде адаттынган башкылар хоойлу талазы-биле көргүскен кеземчеден чогуур түңнел кылыр, арагалаар чоруун соксадыр ужурлуг тургаш, харын арагалап, чурум үрээрин үргүлчүлевишаан. 1958 чылдың май 11-де Хирлиг-оол Салчакович Авыр-оол, Борбак-оол Иргитович Араптан, Чыдым Онугу Хертекович олар шуптузу каттыжып алгаш арагалааш, Салчак Тойбуну эттээннер. Тойбу чиик кемдээшкинге таварышкан.

Хирлиг-оол Салчакович Авыр-оол, Борбак-оол Иргитович Араптан оларны шагдаа чери тудуп хоругдааш, кеземче харысалгазынга киирген. Онугу Хертекович Чыдымны РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1956 чылдың декабрь 19-та үндүрген Чарлыы-биле 15 хонукта шииткен.

Ч. ОЮН.

Редакторнуң оралакчызы
Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кижи эки шынарлыг чемни чамдыкта чүге шиңгээдип ап шыдавазыл?

Чамдык кижилер кандыг-бир бүрүн эки шынарлыг чемнерни чииргे оларның эъдинден янзы-бүрү хевирлиг, кижир суглаңгылар үнүп келгеш, дораан-на чиде хонгулай бээр. Ону шагар оът шивишкизи деп адап турар.

Сүт, чуурга, балык, рак, мөөгү, честек-кат база эът; картофель, свекла, ары чигири чигеш, оларны шиңгээдип шыдавас кижилерге ындыг шивишкилер хөй удаа илерээр. Ындыг кижилер ол продуктуларның бирээзин-даа чемге хереглээрге оларның иштн долгадып аарыыр, а ооң соонда суук чүве куду олурттуп турар апаар, шаг-деңгели кошкай бээр.

Хайындырып каан чаа балыкты бичиини-даа чигеш, чамдык кижилерниң бажы аараан болур, чамдык кижилер торт, пирожная чигеш бажы аараан болгулаар, бир чамдык кижилер быштак чииргe тыныш бачыдаар-дыр дишкилээр. Изюм чиген кижилерниң чүрек согуушкуну база дыңзыгар, кадык кижилер безин ону чигенде, оларның эъди изиир таварылгалар бар. Ону чем аллериязы дээр.

Чем аллериязы канчап тыптырыл? Кызыл өөшту дамчааш, хырын иштинче, оон ыңай шөйүндүлерже чемниң кирери билдингир. Хырынның чем хайылдырар безиниң, хырын адаанда бестиң чулуунуң саъдары-биле чемниң белоктары аңаа-ла эсти бээр чүүлдер кылдыр үүрмектелир, олар шөйүндүнү өттүр сыстып үнгеш, ханче холужуп кирип турар. Үүрмектелбээн белок шөйүндү өттүр сыстып үнмес болгаш ханче кирбес. Ынчалза-даа бир эвес кижиниң хырны, шөйүндүзү, баары кандыг-бир байдал-биле аараан болза ооң чем хайылдырар органнары чем белогун үүрмектедирип шыдавас. Ынчангаш бүдүн белоктар шөйүндүден ханче аңаа-ла шилчип кирип чоруур апаар. Кижи чем-биле кады араганы хөйнү ижерге бүдүн белоктарның ханче шилчииринге ол улуг идиг болур.

Бүдүн белок ханче киргеш, аңаа таарышпастаар. Ындыг болза-даа ол чорук дораан-на билдинмес. Бүдүн белок хан иштинге 7—10 хүннер дургузунда тускай бүдүмел болуп тургустуна бээри шинчилелден илерээн. Ук белок ханче кирген соонда 10 хонук эрткенде кижи мурнунда чип турганы ол-ла чемин хереглээр болза организмче үүрмектелбээн белоктар катап-ла кирип тургулаар, олар хан иштинде тускай бүдүмел апарган белоктарга таарышпастай бээр. Ол чорук кижиниң иштиниң аарыырындан, ижин таланың чамдык черлериниң суглаңгыларындан, шивишкилээринден илереп турар.

Чем шиңгээвестээр чорук-биле канчаар демисежип болуруул? Кижи эки шиңгээдип шыдавазы чемнерни хереглевезе дээре арга ол болур. Чамдык аарыг кижилер ол чемнерни үр үе иштинде (беш болгаш оон-даа хөй чылдарда) хереглевейн чораш, чамдыкта шуут кадык болуп эттине бээрлер.

Ынчалза-даа честек-кат, рак, мөөгү чергелиг кижиниң ховар хереглээри чемнерден аараан кижилерге ындыг бөдүүн арганы сүмелеп болур. А чуурга, сүт, балык ышкаш ындыг чугула продуктуларны чигеш аараан кижилер канчаарыл? Ындыг таварылгада орус эртемден А. М. Безредкинниң аргазын сүмелеп турар. Эртен, дүште болгаш кежээ чемнениринниң мурнунда бир шак бурунгаар шиңгээдип шыдавазы чемни элээн каш грамм, чижээ, бичии шопулактың ½—1 иштин хире хемчээл-биле чип хереглээрин аарыг кижиге сүмелеп турар. Ол продуктуну үргүлчү-ле ынчаар хереглээрге аарыг алаап экижиир азы шуут эттинип болур.

Бир эвес кижиниң эъди ыжып, суглаңгылап, шагар оът шивишкизинден аараанының өске-даа иле демдектери илерей берзе, ону эмчиге доп-дораан көргүзери чугула. Ооң-биле кады ындыг аарыг кижи ажыг дустуг болгаш дыка хөй чемни харугда чип болбас, хүнде 5—6 катап бичиилеп чемнензе эки.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң 3—88, харысалгалыг секретарьның, культура болгаш амыдырал килдизиниң 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, ведээ ажыл-агый килдизиниң 3—68, чагаа килдизиниң база бухгалтерияның 3—65.

ТС—00723.

Культура эргелелиниң типографиязы.